

บทบาทหน้าที่ อุปสรรค และแนวทางในการใช้สื่อเพื่อต่อต้านการทุจริต

Roles, Obstacles, and Guidelines for Media to Combat Corruption

สุธิดา พัฒนศรีวิเชียร*

Suthida Pattanasrivichian**

บทความนี้

Received

7 พฤศจิกายน 2565

Revised

16 ธันวาคม 2565

Accepted

11 มกราคม 2566

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้ นำเสนอบทบาทหน้าที่และปัญหาอุปสรรคของสื่อในการต่อต้านการทุจริตทั้งในภาพรวมและในประเทศไทย และนำเสนอแนวทางในการพัฒนาปรับปรุงการทำหน้าที่ของสื่อ โดยปัญหาและอุปสรรคที่พบประกอบไปด้วย ปัญหาด้านประชาธิปไตยและเสรีภาพ นโยบายและกฎหมาย โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนาที่ไม่ให้ความสำคัญกับประชาธิปไตย ส่งผลต่อเสรีภาพในการทำหน้าที่ของสื่อและประชาชนในการตรวจสอบการทุจริต ปัญหาและอุปสรรคที่สอง คือ การเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร โดยหน่วยงานของรัฐบาลมักไม่เปิดเผยข้อมูลข่าวสารของหน่วยงานที่เป็นข้อมูลในการตรวจสอบการทุจริต และปฏิเสธการให้สัมภาษณ์แก่นักข่าว นอกจากนี้ การเป็นเจ้าของสื่อยังส่งผลต่อบทบาทหน้าที่ของสื่อ ในการตรวจสอบการทำทุจริต อุปสรรคต่อมา คือ ความเป็นมืออาชีพและจรรยาบรรณของสื่อในการทำข่าวทุจริต ที่ยังไม่ได้มาตรฐาน ทำให้ข่าวและเนื้อหาสื่อไม่สามารถสร้างผลกระทบและความเปลี่ยนแปลงต่อกลุ่มเป้าหมายและสังคม และอุปสรรคสุดท้าย คือ สื่อส่วนใหญ่ยังไม่สามารถทำข่าวสืบสวนสอบสวนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเกิดการขาดเงินทุนสนับสนุน ทักษะในการทำข่าวสืบสวนที่ยังไม่มากพอ และอันตรายจากกฎหมายและการข่มขู่ ซึ่งบทความได้นำเสนอแนวทางในการพัฒนาและปรับปรุงการทำงานของสื่อไทยต่อปัญหาอุปสรรคดังกล่าว คือ การพึ่งพาตนเองได้ทางด้านเศรษฐกิจ โดยสื่อและภาคประชาชนควรได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณและการบริหารจัดการจากองค์กรต่างๆ รวมไปถึงรัฐบาล เพื่อให้สามารถทำหน้าที่ตรวจสอบการทำทุจริตได้ และลดการทำทุจริตของสื่อเอง แนวทางต่อมา คือ การใช้

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สาขาวิชาการสื่อสารภาษาอังกฤษ วิทยาลัยนานาชาติ มหาวิทยาลัยพายัพ (ดร.)

** Assistant Professor, English Communication Program, International College, Payap University (Ph.D.)

สื่อสังคมในการทำข่าวทุจริต เพื่อช่วยให้มีเสรีภาพในการนำเสนอมากขึ้น ช่วยลดค่าใช้จ่าย และประชาชนทั่วไปสามารถมีบทบาทในการเป็นนักข่าวพลเมืองและรายงานข่าวได้จากทุกที่ นอกจากนี้ นักข่าวและภาคประชาชนควรได้รับการพัฒนาทักษะการทำข่าวการทุจริต เพื่อให้ทำข่าวที่สร้างผลกระทบต่อสังคมได้ โดยได้รับความร่วมมือจากองค์กรวิชาชีพสื่อและรัฐบาลในการสนับสนุนการอบรมและงบประมาณ และสุดท้าย คือ การปรับปรุงการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร เพื่อให้สื่อและภาคประชาชนเข้าถึงข้อมูลและตรวจสอบการทำทุจริตได้ครบถ้วนถูกต้อง ซึ่งรัฐบาลต้องเป็นหลักในการสนับสนุนการเปิดเผยข้อมูล เพื่อให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของชาติในการปราบปรามการทุจริตตามที่ประกาศไว้

คำสำคัญ: การทุจริตและประพฤติมิชอบ, สื่อมวลชน--การทุจริต, การต่อต้านการทุจริต, ข่าวเชิงสืบสวน, เสรีภาพของสื่อ

Abstract

This article explains the roles and problems of the media in anti-corruption both in general and in Thailand and suggests guidelines for improving the performance of Thai media. The problems and obstacles encountered include democracy and freedom of expression, and policy and law issues, especially, in developing countries where democracy is restricted are the first problem. This affects the freedom of the media and the public to investigate corruption. The second problem is access to information. Government agencies frequently do not disclose the information of the agencies that are used to detect fraud and refused to give interviews to reporters. Media ownership as the next obstacle also affects the role of media in investigating fraud. The third problem is the professionalism and ethics of the media in the corruption news report that are not yet standardized. As a result, news and media content cannot create impacts and changes on target groups and society. The last obstacle is that most media are still unable to produce investigative news effectively which is caused by a lack of funding support, insufficient investigative news reporting skills, and the law and intimidation. Therefore, this article provides guidelines for developing the performance of Thai media and improving the aforementioned problems. Economic self-reliance is one of the solutions. The media and the public sector should receive budgetary and administrative support from various organizations including the government to be able to investigate fraud and reduce the corruption of the media. The next guideline is to use social media to report and expose corruption which gives more freedom and reduces costs. Moreover,

the public sector can play a role as citizen journalists and report news from anywhere. In addition, journalists and the public sector should be trained to develop corruption journalism skills to report news that makes an impact on society. This must have cooperation from media professional organizations and the government to support training and budget. As a final point, improving access to information processes must be improved so that the media and the public sector can access information to investigate corruption completely and accurately. The government must be the main supporter of information disclosure to be consistent with the announced national strategy to combat corruption.

Keywords: Corruption, media and corruption, anti-corruption, investigative news, freedom of the press

บทนำ

องค์กร UNODC หรือ United Nations Office on Drugs and Crime ได้สนับสนุนให้มีการใช้สื่อในการต่อต้านการทุจริต โดยได้อธิบายว่า ทั้งสื่อกระแสหลักและสื่อสังคมมีบทบาทสำคัญในการต่อต้านการทุจริตและสร้างความโปร่งใสทั้งในภาครัฐและภาคธุรกิจ ด้วยการเปิดเผยข้อมูลการทำทุจริต ซึ่ง UNODC และ ICIJ หรือ the International Consortium of Investigative Journalists ยกตัวอย่างการใช้สื่อในการต่อต้านการทุจริตจากประเทศต่างๆ ในการสร้างความหลากหลายทางการเมือง การสร้างความรับผิดชอบของนักการเมือง สถาบันต่างและองค์กรสำคัญต่างๆ (UNODC, 2020, online) สื่อทำหน้าที่ในการรายงานข่าวการทุจริต ด้วยการเปิดโปงและกระตุ้นให้ประชาชนตรวจสอบรัฐบาล ชักฟอก ถอดถอนข้าราชการและเจ้าหน้าที่ที่ทำทุจริต ทำให้ประชาชนมีส่วนในการปฏิรูปและสร้างความตระหนักถึงการแข่งขันทางเศรษฐกิจที่ไม่เท่าเทียมกัน (Stapenhurst, 2000, online)

จากผลการวิจัยและการส่งเสริมการใช้สื่อในการต่อต้านการทุจริตพบว่า สื่อทำหน้าที่ในการต่อต้านการทุจริตได้ดีและมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนา และยังมีงานวิจัยอีกกลุ่มที่พบว่า สื่อไม่มีบทบาทหน้าที่ในการต่อต้านการทุจริตและยังเป็นส่วนหนึ่งในการทำทุจริตด้วย โดยสื่อกระแสหลักมักจะให้ความสำคัญกับการทำธุรกิจ และหลีกเลี่ยงความขัดแย้งและผลกระทบด้านลบ ในขณะที่สื่ออิสระ โดยเฉพาะสื่อสังคม ถูกใช้ในการตรวจสอบและเปิดโปงการทำทุจริตมากที่สุด (สุวรรณ ไตรมาลัย, 2560, น. 29; UNODC, 2020, online; กรุงเทพธุรกิจ, 2565, ออนไลน์)

ถึงแม้ว่าสื่อจะมีบทบาทหน้าที่สำคัญในการตรวจสอบการทุจริต แต่ยังพบปัญหาและอุปสรรคในการทำหน้าที่ที่ทำให้ไม่สามารถลดการทำทุจริตได้ตามที่มุ่งหวัง

โดยบทความนี้จะนำเสนอสถานการณ์ของสื่อในประเทศต่างๆ ในภาพรวมโดยเฉพาะประเทศกำลังพัฒนา และสถานการณ์ในประเทศไทย ในช่วงท้ายของบทความมีการนำเสนอแนวทางสำหรับสื่อในประเทศไทย เพื่อพัฒนาปรับปรุงการทำหน้าที่ในการต่อต้านการทุจริตให้เหมาะสมกับบริบทของประเทศไทย ซึ่งบทความนี้มีข้อโต้แย้ง 2 ประเด็นหลัก คือ ถึงแม้ว่าจะมีประชาธิปไตยและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น แต่สื่ออาจจะไม่สามารถทำบทบาทในการต่อต้านการทุจริตได้ดี และการที่สื่อนำเสนอเนื้อหาในการต่อต้านการทุจริต อาจจะไม่ได้สร้างผลดีและช่วยลดการทุจริตได้ตามที่คาดหวัง

แนวคิดเกี่ยวกับการทุจริตและบทบาทของสื่อในการต่อต้านการทุจริต

แนวคิดเกี่ยวกับการทุจริต

องค์กร Transparency International ให้ความหมายของการทุจริตว่า เป็นการใช้อำนาจที่ได้รับมอบมาเพื่อผลประโยชน์ส่วนตน การทุจริตยังทำลายความเชื่อถือ ทำให้ประชาธิปไตยอ่อนแอ เป็นอุปสรรคต่อความก้าวหน้าในการพัฒนาเศรษฐกิจ และยิ่งเพิ่มความไม่เท่าเทียมกัน เกิดความยากจน การแบ่งแยกในสังคม และวิกฤติทางสิ่งแวดล้อม (Transparency International, n.d., online) โดยการทุจริตทำได้หลายรูปแบบ เช่น ข้าราชการเรียกร้องเงินหรือผลประโยชน์เพื่อแลกเปลี่ยนกับการให้บริการ นักการเมืองใช้เงินสาธารณะ ตำแหน่งงานสาธารณะและสัญญาในทางที่ผิด เพื่อผู้สนับสนุนเพื่อน และครอบครัวของตนเอง และภาคธุรกิจเอกชนให้เงินสินบนแก่เจ้าหน้าที่รัฐเพื่อให้บรรลุข้อตกลง ซึ่งการทำทุจริตเกิดขึ้นได้ทุกที่ทั้งในวงการธุรกิจ ราชการ ศาล สื่อ ประชาสังคม และทุกอย่างที่เกี่ยวข้อง ทั้งในด้านการศึกษา สุขภาพ และการกีฬา และทุจริตมักเกิดเบื้องหลังโดยได้รับการช่วยเหลือจากมืออาชีพ เช่น ธนาคาร นักกฎหมาย นักบัญชี และนายหน้า

อสังหาริมทรัพย์ ระบบการเงินที่ไม่โปร่งใส และบริษัท นอมนี นอกจากนี้ การทำทุจริตยังปรับตัวให้เข้ากับ บริบทที่แตกต่างและสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปมาได้ รวมถึงการเปลี่ยนแปลงของกฎระเบียบและเทคโนโลยี

สำหรับแนวทางในการแก้ไขปัญหาการทุจริตนั้น องค์การ Open Government Partnership เสนอ แนวทางในการต่อสู้กับทุจริต ด้วยการสร้างความโปร่งใส การตรวจสอบจากสาธารณะ และการรับผิดชอบร่วมกัน โดยสาธารณะ โดยรัฐบาลที่โปร่งใสจะช่วยให้สถานะ เศรษฐกิจดีขึ้น กระตุ้นการลงทุนและโอกาสทาง เศรษฐกิจ รัฐบาลที่โปร่งใสควรมีการร่วมมือกับภาคส่วน ต่างๆ หรือ Open Government Partnership ที่ประกอบไปด้วยองค์กรประชาสังคม องค์กรผู้เชี่ยวชาญ ด้านต่างๆ ภาคธุรกิจเอกชน สื่อ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย สำคัญ ที่จะช่วยกันสร้างความโปร่งใสไปพร้อมกับ การสร้างประชาธิปไตย (Open Government Partnership, n.d., online)

สำหรับการทำทุจริตของประเทศไทย พบว่ามีการฝัง รากลึกมาตั้งแต่สมัยก่อน โดยผาสุก พงษ์ไพจิตร และ สังคีต พิริยะรังสรรค์ อธิบายว่าเกิดจากวัฒนธรรมโบราณ ของไทย เช่น ธรรมเนียมการเก็บส่วยและระบบอุปถัมภ์ โดยสมัยก่อน ข้าราชการจะเก็บเงินค่าธรรมเนียมและ ส่วย 10-30% จากการบริการประชาชน และแบ่งส่งต่อ ไปยังส่วนกลาง เรียกว่า “กินเมือง” และยังมีระบบ อุปถัมภ์ที่ผู้ให้การอุปถัมภ์ซึ่งมักเป็นข้าราชการชั้นสูง ให้ความช่วยเหลือผู้มาขอความอุปถัมภ์ ซึ่งมักมีฐานะ ต่ำกว่า และมีการให้เงิน ของขวัญ แรงงานและ ผลประโยชน์ตอบแทน ซึ่งปฏิบัติสืบเนื่องในลักษณะนี้ มาจนถึงปัจจุบัน (วชิรวิทย์ คงคาลัย, 2560, ออนไลน์) ในขณะที่ Matias Warsta (2004 อ้างถึงใน วชิรวิทย์ คงคาลัย, 2560, ออนไลน์) เสนอว่า ในปัจจุบันการทำ ทุจริตของไทยยังมีปัจจัยอื่นเพิ่มเติม คือ 1) ข้าราชการ มีเงินเดือนต่ำ เมื่อไม่พอใช้จึงมีแนวโน้มจะทำทุจริตง่าย

2) ประชาชนขาดการศึกษาหรือมีการศึกษาน้อย จึงไม่รู้ว่าการข้าราชการและสิ่งที่ตนทำคือความผิด 3) มีช่องว่างทางรายได้ระหว่างชนชั้น นำมาสู่หลาย ปัญหาเพื่อนำมาสู่รายได้ เช่น การเมืองไม่มีเสถียรภาพ การซื้อขายเสียง 4) การบริหารราชการขาดความโปร่งใส ประชาชนไม่มีข้อมูลข่าวสาร จึงนำมาสู่การทำทุจริตง่าย 5) การเมืองไม่มีเสถียรภาพ อาจมีการปฏิวัติรัฐประหาร ทำให้ผู้เข้ามาบริหารใช้อำนาจในการทำทุจริต 6) การไม่มีประชาธิปไตย 7) การขาดเสรีภาพใน การแสดงออก สื่อและประชาชนไม่มีเสรีภาพ จึงไม่มี การตรวจสอบการทำงานและการทุจริต 8) ระบบ ราชการเลอะเทอะ การมีขั้นตอน ความล่าช้า ทำให้ต้องมี การติดสินบน 9) อำนาจแบบรวมศูนย์ ทำให้ไม่มี ความโปร่งใส ตรวจสอบไม่ได้ และการทำทุจริตของไทย เป็นวัฒนธรรม สำหรับการทุจริตของไทยล่าสุด ในปี 2564 ภาคธุรกิจให้ความเห็นต่อการทำงานของ รัฐบาลว่า “รัฐบาลยังคงให้ความสำคัญกับการแก้ปัญหา ทางการเมือง มากกว่าการสร้างมาตรการอย่างเป็นระบบ ในการต่อสู้กับปัญหาการทุจริตที่ยังคงมีอยู่ โดยเฉพาะ อย่างยิ่งผลกระทบจากสถานการณ์โควิด-19 ส่งผล ต่อการบริหารจัดการของรัฐบาล เศรษฐกิจ สังคม และ การดำรงชีวิตของประชาชน อีกทั้งปัญหาในเรื่อง กระบวนการยุติธรรมที่ปรากฏตามสื่อต่างๆ รวมถึง การทุจริตในวงกว้างเกี่ยวกับการจัดซื้อจัดจ้าง ซึ่งเป็น อุปสรรคในการดำเนินงานของภาคธุรกิจ” (กรุงเทพธุรกิจ, 2565, ออนไลน์)

สื่อกับการทุจริต

นอกเหนือไปจากการมีประชาธิปไตยและการมี ส่วนร่วมจากประชาสังคมแล้ว สื่อยังเป็นส่วนสำคัญ ในการช่วยลดการทุจริต เสรีภาพของสื่อเป็นหัวใจสำคัญ แต่ในปัจจุบันประชาธิปไตยกำลังถูกคุกคาม เกิดการ ทำทุจริตเพิ่มขึ้นแม้แต่ในประเทศตะวันตก ทำให้ สหรัฐอเมริกาและประเทศอื่นๆ ในฝั่งตะวันตกหันมา

ร่วมมือกันเพื่อต่อต้านระบอบอำนาจนิยม ปกป้องประชาธิปไตย ต่อสู้กับการทุจริต และส่งเสริมสิทธิมนุษยชน ซึ่งสิ่งที่ช่วยได้ คือ การมีเสรีภาพของสื่อและการทำข่าวแบบสืบสวนสอบสวน ที่จะช่วยตรวจสอบและเป็นแนวทางในการรายงานเหตุทุจริตเพื่อหาผู้รับผิดชอบ สื่อมีบทบาทหน้าที่ในการต่อต้านการทุจริต คือ การแนะนำและประยุกต์ใช้เครื่องมือและกฎหมายที่มีผลกระทบสูงในประเทศและต่างประเทศ เพื่อปกป้องและช่วยเพิ่มเสรีภาพสื่อ เพื่อให้มีการเปิดโปงรูปแบบการทุจริตและประชาสัมพันธ์ให้นักเคลื่อนไหวสามารถนำผลจากสื่อไปขยายและปรับใช้ต่อไปได้อีก นอกจากนี้ การลงโทษและการปราบปรามการทุจริตยังสามารถทำได้ด้วยการที่สื่อ ประชาสังคม และนักเคลื่อนไหวร่วมกันผลักดันให้เกิดกฎหมายต่อต้านการทุจริต (Hrvolova, Katz, & Alexander, 2021, online)

องค์กรทั้ง the Organization for Economic Co-operation and Development (OECD), International Consortium of Investigative Journalists (ICIJ) และ The United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC) ร่วมกันเสนอว่าการรายงานข่าวอย่างมีเสรีและการทำข่าวอย่างมืออาชีพ โดยเฉพาะการรายงานข่าวแบบสืบสวนจะช่วยส่งเสริมการต่อต้านทุจริตได้เป็นอย่างดี ซึ่งพบว่าในหลายประเทศมีการใช้สื่อในทางตรง ด้วยการตีแผ่การทุจริตของผู้นำประเทศ นักการเมือง และข้าราชการ กระตุ้นให้สาธารณะออกมาตรวจสอบผู้ที่ทำทุจริต เรียกร้องให้มีการถอดถอนผู้ที่ทำทุจริตและกดดันให้ลาออก และกระตุ้นให้ประชาชนออกมาเรียกร้องการปฏิรูปการทุจริตของรัฐ ในขณะที่การทำหน้าที่ทางอ้อมของสื่อมักเป็นในลักษณะของการส่งเสริมหรือปรับปรุงในทางสังคม เช่น ช่วยส่งเสริมการเมืองที่มีความหลากหลาย สร้างการถกเถียงทางการเมือง สร้างความรู้สึกรับผิดชอบต่อชีวิตของนักการเมือง สถาบัน และองค์กรอื่นๆ สร้าง

การตระหนักรู้ของประชาชนเกี่ยวกับเศรษฐกิจที่อ่อนแอลด การผูกขาด เพิ่มการแข่งขันที่เท่าเทียม (The Education for Justice (E4J), n.d., online) อย่างไรก็ตาม นักข่าวที่รายงานข่าวทุจริตมักถูกขู่ฆ่าและหลายคนเสียชีวิต โดยเฉพาะนักข่าวอิสระที่มักจะพบกับความรุนแรงมากกว่า เพราะไม่มีองค์กรสื่อคอยปกป้องคุ้มครอง

ปัจจุบัน มีการใช้สื่อสังคมในการตรวจสอบและเปิดโปงการทำทุจริตเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากการเข้าถึงผู้รับได้ในวงกว้าง และมีเสรีภาพมากกว่าสื่อแบบดั้งเดิม สื่อสังคมสามารถนำเสนอข้อมูลแบบวิเคราะห์ ชี้นำ ผ่านการทำข่าวแบบสอบสวน และยังมีส่วนช่วยสนับสนุนการสร้างนักข่าวพลเมือง ช่วยระดมความคิดเห็นของประชาชนเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม ซึ่งในด้านดี สื่อสังคมช่วยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการต่อต้านการทุจริตได้ แต่ก็สามารถเผยแพร่ข้อมูลลวงได้เช่นกัน ซึ่ง “fake news” ไม่เพียงมีแต่ข้อมูลเท็จเท่านั้น แต่ยังเกิดจากความมั่วร้ายด้วยการสร้างความสงสัย เคลือบแคลง และทำลายความน่าเชื่อถือต่อนักการเมือง ประเด็นการเมือง และแม้แต่การทำลายความเชื่อถือต่อนักข่าวที่รายงานข่าวทุจริตด้วย (The Education for Justice (E4J), n.d., online) สำหรับตัวอย่างล่าสุดของการใช้สื่อสังคมเพื่อเปิดโปงการทุจริตของนักการเมืองคือ ประเทศมาเลเซีย ที่ทำให้อดีตนายกรัฐมนตรีนาจิบ ราซัคต้องลงจากตำแหน่งและติดคุก และนายกรัฐมนตรีของอาร์เมเนียต้องลาออกจากการประท้วงของประชาชนที่มีการระดมพลผ่านสื่อสังคมและประเทศอื่นๆ เช่น โรมานีเย เปรู แอฟริกาใต้ อาร์เจนตินา บราซิล โคลอมเบีย ซึ่งประชาชนมีการรวมตัวเพื่อต่อต้าน เรียกร้องและถอดถอนนักการเมืองและข้าราชการที่ทำทุจริต รวมไปถึงการใช้สื่อสังคมในการตีแผ่การทำทุจริต การระดมพล และการถอดถอนอื่นๆ (Slaughter, 2018, online)

สำหรับประเทศไทยนั้น ล่าสุด รัฐบาลมีการใช้นโยบายในการใช้สื่อต่อต้านการทุจริต โดยระบุไว้ในยุทธศาสตร์ชาติว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต ระยะที่ 3 (พ.ศ. 2560-2564) ในยุทธศาสตร์ที่ 1 “สร้างสังคมที่ไม่ทนต่อการทุจริต” โดยพบในกลยุทธ์ที่ 2 คือ “ส่งเสริมให้มีระบบและกระบวนการกล่อมเกลாதองสังคมเพื่อต้านทุจริต” ในกลยุทธ์นี้มีการอธิบายบทบาทของสื่อมวลชนเอาไว้ว่า “สื่อมวลชนมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ข้อมูลข่าวสารของสมาชิกในสังคม มีส่วนในการกล่อมเกลาทองสังคมในด้านต่างๆ ทั้งด้านความคิด ความเชื่อปฏิบัติ” มีการกำหนดให้สื่อให้การศึกษาและความรู้แก่สมาชิกและประชาชนให้ตระหนักถึงภัยร้ายของการทุจริต ส่งเสริมให้องค์กรวิชาชีพต่างๆ เป็นกระบอกเสียงและเป็นตัวแทนปฏิบัติเจตจำนงต่างๆ ของกลุ่มผู้ประกอบวิชาชีพ ในการป้องกันและตรวจสอบเจตจำนงแห่งรัฐ ในการต่อต้านการทุจริตในทุกรูปแบบ และยังมีการระบุว่า มีการส่งเสริมบทบาทของสื่อมวลชนให้มีสิทธิ เสรีภาพ ในการแสวงหาข่าวสารและข้อเท็จจริง เปิดโปงการกระทำการทุจริตและการตรวจสอบการทำงานของข้าราชการ นักการเมือง และภาคเอกชน ตลอดจนสร้างหลักประกันในการคุ้มครองสิทธิ เสรีภาพและส่งเสริมมาตรฐานผู้ประกอบวิชาชีพสื่อมวลชน (คณะกรรมการ ป.ป.ช., 2561, ออนไลน์) สำหรับภาคประชาชน มีการใช้สื่อในการเผยแพร่ข้อมูล โดยเฉพาะสื่อออนไลน์ ทั้งเว็บไซต์และสื่อสังคม ซึ่งมีทั้งองค์กรที่มีการเปิดเผยที่มาที่ไปและแบบที่ไม่เปิดเผย เช่น องค์กรต่อต้านคอร์รัปชัน (ประเทศไทย) ที่มีบทบาทอย่างมากในการต่อต้านทุจริต ซึ่งล่าสุด มีการพัฒนาสื่อมวลชนและผู้ที่สนใจจะใช้สื่อให้มีทักษะในการนำเสนอเนื้อหาที่มีประสิทธิภาพเพื่อต่อต้านการทุจริต นอกจากนี้ ยังมีสื่อสังคมที่ไม่เปิดเผยที่มาที่ไปของผู้ผลิต ที่มีการนำเสนอข้อมูลการทำทุจริต โดยเฉพาะจากองค์กรท้องถิ่น เช่น เพจ “ปฏิบัติการหมาเฝ้าบ้าน” “ต้องแฉ” และ “คิด ทำ ทั้ง” เพจเหล่านี้ในเฟซบุ๊ก เป็นสื่ออิสระ ไม่มีการระบุชื่อของผู้ผลิต และ

การเปิดโปงดังกล่าวมักเป็นการทำทุจริตระดับท้องถิ่น แต่ยังไม่มีการสาวไปถึงผู้ที่ทำทุจริตในระดับสูงกว่านี้ได้

สถานการณ์ บทบาทและอุปสรรคของสื่อในการต่อต้านการทุจริต

ตามที่ได้กล่าวแล้วว่า สื่อเป็นส่วนสำคัญที่มีส่วนช่วยในการต่อต้านการทุจริตซึ่งมีการใช้ในหลากหลายรูปแบบ ทั้งสื่อกระแสหลักโดยสื่อมืออาชีพและสื่อสังคมโดยภาคประชาชน เนื้อหาในส่วนนี้ จะอธิบายเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของสื่อในการต่อต้านการทุจริตจากต่างประเทศในภาพรวม รวมไปถึงสถานการณ์การใช้สื่อของประเทศไทย โดยรายละเอียดมีดังนี้

1. ประเด็นด้านประชาธิปไตย นโยบาย และกฎหมาย

สิ่งสำคัญที่จะช่วยสนับสนุนให้สื่อทำหน้าที่ในการต่อต้านการทุจริตได้ดี คือ เสรีภาพของสื่อในการทำงาน ซึ่งเกิดจากนโยบายและกฎหมายเกี่ยวกับสื่อในแต่ละประเทศ ประเทศที่รัฐบาลให้ความสำคัญกับความโปร่งใส จะให้เสรีภาพกับสื่อและประชาชนในการตรวจสอบ ซึ่งมักจะพบในประเทศที่มีความเป็นประชาธิปไตย จากงานวิจัยเกี่ยวกับการมีเสรีภาพของสื่อ การเข้าถึงอินเทอร์เน็ต และการที่รัฐบาลใช้อินเทอร์เน็ตในการให้บริการแก่ประชาชน โดยศึกษากลุ่มตัวอย่างจำนวน 157 ประเทศทั่วโลกเป็นเวลา 10 ปี ตั้งแต่ปี 2003 จนถึง 2013 ผลการวิจัยพบว่า ประเทศที่มีทั้ง 3 ประเด็นดังกล่าวครบ ระดับการทำทุจริตทั่วประเทศมีจำนวนลดลง (Starke, Naab, & Scherer, 2016, p. 4702) สำหรับประเทศที่ไม่ให้ความสำคัญกับประชาธิปไตย จะไม่เปิดโอกาสให้สื่อและประชาชนมีส่วนร่วมและตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลและภาคส่วนอื่นๆ ซึ่งประเทศเหล่านี้มักมีการทุจริตในระดับสูง (Binhadab, Breen, & Gillanders, 2021, p. 6; Berlinger, Keresztúri, Lublóy, & Voneki, 2022, p. 16) ถึงแม้ว่า

องค์การ the Universal Declaration of Human Rights (UDHR) และ UN จะมีการระบุเอาไว้ในมาตราที่ 19 ที่กำหนดให้ชาติสมาชิกต้องให้ประชาชนมีเสรีภาพในการแสดงออก แต่หลายประเทศก็ไม่ได้ให้ความสำคัญกับมาตรานี้ (U4 Helpdesk Answer, 2013, online)

สังคมที่มีความเป็นประชาธิปไตย จะทำให้สื่อมีเสรีภาพสามารถทำหน้าที่ในการตรวจสอบติดตามและเปิดโปงการทุจริตได้ (Asomah, 2020, online) สังคมที่ไม่มีประชาธิปไตย มักเป็นสังคมที่เกิดการทุจริตทางการเมือง อิสรภรณ์ เสรีรังสรรค์ สรุบทติของ “การคอร์รัปชันทางการเมือง” ว่า สามารถพิจารณาได้ 2 มิติ คือ “มิติของการคอร์รัปชันทางการเมือง ในแง่มุมของการได้มาซึ่งอำนาจรัฐหรืออำนาจทางการเมืองโดยมิชอบ อาทิ การทำการรัฐประหารโดยคณะทหาร หรือ มีการทุจริต หรือ ช้อสิทธิขายเสียงในการเลือกตั้ง โดยพรรคการเมืองและนักการเมืองที่เข้าแข่งขันในสนามเลือกตั้ง ทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น” และมิติที่สอง คือ “การใช้อำนาจรัฐในทางที่มิชอบหรือขัดต่อกฎหมายหรือเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว อาทิ การที่คณะทหารที่เข้าแทรกแซงทางการเมือง หรือบรรดาพรรคการเมืองและนักการเมือง ที่ได้ใช้อำนาจรัฐหรืออำนาจทางการเมืองโดยการเลือกตั้งก็ตาม โดยเมื่อเข้ามาดำรงตำแหน่งทางการเมืองหรือเมื่อเข้ามาปฏิบัติหน้าที่แล้ว ได้ใช้อำนาจรัฐหรืออำนาจตามตำแหน่งหน้าที่ทางการเมืองกระทำการทุจริตคอร์รัปชันเพื่อผลประโยชน์ส่วนตนหรือพรรคพวก” (อิสรภรณ์ เสรีรังสรรค์, 2562, น. 472-473) ด้วยเหตุนี้ สื่อจึงถูกควบคุมโดยกลุ่มผู้มีอำนาจ ไม่สามารถทำหน้าที่และตรวจสอบได้ ในขณะที่สังคมประชาธิปไตยจะมีการจัดสรรทรัพยากรและอำนาจอย่างเท่าเทียมทุกกลุ่มสามารถเข้าถึงและได้รับทรัพยากรอย่างยุติธรรมทุกภาคส่วนจะมีสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นเรียกร้องสิทธิ และมีการตรวจสอบผู้มีอำนาจ เพื่อให้การบริหารงาน การใช้และการจัดสรรทรัพยากรเป็นไป

อย่างโปร่งใส และถูกนำไปใช้ในการพัฒนาประเทศอย่างแท้จริง (IBAC, 2022, online)

งานวิจัยที่ยกตัวอย่างของประเทศที่ไม่เป็นประชาธิปไตย และสื่อไม่มีเสรีภาพในการตรวจสอบการทุจริต คือ ประเทศซาอุดีอาระเบียและประเทศในตะวันออกกลาง โดยพบว่า สื่อไม่มีบทบาทในการรักษาปกป้องผลประโยชน์ของประชาชน แต่เป็นกระบอกเสียงให้รัฐบาล จนถูกตั้งฉายาว่าเป็น ‘Loyalist Press’ (Rugh, 2004 as cited in Almanian, 2018, online) เช่น ประเทศซาอุดีอาระเบีย ซึ่งมีกษัตริย์เป็นผู้นำประเทศมีการควบคุมสื่อในระดับสูง กฎหมายรัฐธรรมนูญระบุว่าเป้าหมายของสื่อ คือ การให้ความสำคัญกับการศึกษาแก่ประชาชนและสร้างความเป็นหนึ่งเดียวของประเทศ เสรีภาพของสื่อจะยังคงมีอยู่แต่ราบเท่าที่ไม่รายงานข่าวที่ส่งผลกระทบต่ออำนาจของรัฐบาล และสื่อต้องไม่สร้างความขัดแย้งระหว่างประชาชนและรัฐบาล และสร้างอิทธิพลใด ๆ ต่อประชาชนที่จะส่งผลเสียต่อรัฐบาล และสื่อของซาอุดีอาระเบียยังห้ามวิพากษ์วิจารณ์ศาสนาอิสลามและราชวงศ์ ซึ่งครั้งหนึ่ง บรรณาธิการหนังสือพิมพ์ Al-Madina ถูกไล่ออกในปี 2002 เพราะวิจารณ์ศาลอิสลาม และกล่าวหาว่าศาลมีการทำทุจริต รัฐบาลยังมีอำนาจในการสั่งปิดสื่อได้ทันที นอกจากนี้ สื่อกระแสหลักในประเทศ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ มีรัฐบาลเป็นเจ้าของและเป็นผู้สนับสนุนรายได้หลักให้กับสื่อ รัฐบาลมีการตรวจสอบเนื้อหาสื่ออยู่เสมอ การนำเสนอข่าวในเชิงสืบสวนสอบสวนจึงเป็นการทำลายความมั่นคงของชาติ นักข่าวจึงมักจะเซ็นเซอร์ตนเองก่อนนำเสนอข่าวที่มีการวิจารณ์รัฐบาล ดังนั้น สื่อของซาอุดีอาระเบียจึงไม่ได้ทำหน้าที่เป็น ‘watchdog’ ให้กับประชาชน แต่กลับเป็น ‘cheerleader’ ให้กับรัฐบาลและยังรวมไปถึงผู้นำทางศาสนาด้วย (Almanian, 2018, online)

อย่างไรก็ตาม การมีประชาธิปไตยและการที่มีสื่อเสรีภาพ ไม่ใช่หลักประกันว่าสื่อจะทำหน้าที่ในการตรวจสอบติดตามและต่อต้านการทุจริตอย่างที่ได้คาดหวัง ทำให้ประเทศที่มีสื่อเสรีภาพและมีประชาธิปไตย บางแห่งยังคงมีการทำทุจริตในระดับสูง ซึ่ง Joseph Yaw Asomah (2020, online) ได้เผยแพร่ผลงานวิจัยจากประเทศกานา โดยพบว่า สื่อในกานาเป็นสื่อที่สามารถเช่าซื้อได้หรือ “rented press” มีการแจกซองสีน้ำตาลหรือเงินใส่ซองให้กับนักข่าว และนักข่าวหลายคนมองว่าไม่ใช่การรับสินบน แต่เป็นเงินที่ช่วยให้พวกเขามีเงินมีใช้และอยู่รอด ซึ่งการแจกเงินนี้จะช่วยลดความรุนแรงในการเขียนข่าวการทุจริตได้ สื่อที่ช่วยเขียนข่าวในแง่ดีให้กับนักการเมืองมักจะได้รับสิ่งตอบแทนเป็นเงินสด รถยนต์และการได้รับตำแหน่งทางการเมือง และการเขียนข่าวยังสร้างภาพให้เห็นว่า การที่นักการเมืองคนนั้นถูกกล่าวหาว่าทำทุจริต เกิดจากอคติหรือการเลือกปฏิบัติที่เกิดจากฝ่ายตรงข้าม ซึ่งการรายงานข่าวลักษณะนี้เรียกว่า Partisan reporting (Asomah, 2020, online)

สำหรับประเทศไทยนั้น อายุษ ประทีป ณ ถลาง (2560, ออนไลน์) สรุปว่า สื่อของรัฐเป็นกระบอกเสียงให้รัฐบาล อยู่ภายใต้การควบคุมของหน่วยงานรัฐ เช่น กองทัพบก กรมประชาสัมพันธ์ และสื่อส่วนใหญ่นำเสนอเนื้อหาเพื่อความบันเทิง ไม่มีบทบาทในทางการเมืองและการตรวจสอบ และสื่อกระจายเสียงยังมีคณะกรรมการกิจการกระจายเสียงกิจการโทรทัศน์และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กสทช.) คอยควบคุม ซึ่งเป็นการสนองนโยบายรัฐและยังรวมไปถึงการควบคุมสื่ออื่น เช่น อินเทอร์เน็ต เพราะมีอำนาจในการตรวจสอบและล้มล้างรัฐบาล รูปแบบการควบคุมสื่อ มีทั้งการข่มขู่แทรกแซงและยังมีการให้อามิสสินจ้างสื่อ เช่น หัสนผลประโยชน์ มีการช่วยเหลือเกื้อกูลเกิณปกติ เช่น แต่งตั้งโยกย้ายข้าราชการตามที่ขอ จัดหาเงินมาสนับสนุนการจ้างนักข่าว คอลัมนิสต์ และสื่อเองยังทำ

หน้าที่ประชาสัมพันธ์ให้หน่วยงานราชการ ซึ่งลักษณะการให้เงินสื่อ นั้น อายุษ ประทีป ณ ถลาง อธิบายว่า มีการให้เงินงบประมาณในการโฆษณาประชาสัมพันธ์ภาครัฐ เพื่อ “เป็นเครื่องมือสร้างพระเดชพระคุณ แลกเปลี่ยนต่อรองทางธุรกิจ ปืบคั้นกดดันให้ผู้ประกอบการ สื่อมวลชนสยบยอม สวามิภักดิ์ต่ออำนาจรัฐหรือผู้ปกครอง ถือเป็นวิธีการที่แยบคาย นิยมใช้สืบทอดมาจวบจนปัจจุบันทุกวันนี้” (อายุษ ประทีป ณ ถลาง, 2560, ออนไลน์) จากตัวอย่างข้างต้นนี้ แสดงให้เห็นว่าถึงแม้ว่าประเทศนั้นๆ จะมีประชาธิปไตย และสื่อมีเสรีภาพในการตรวจสอบ แต่สื่อเลือกที่จะไม่ทำบทบาทหน้าที่ดังกล่าว โดยเฉพาะสื่อกระแสหลักที่เป็นของรัฐบาลและที่ดำเนินงานโดยเอกชนบางสื่อ เพราะสื่อได้รับผลประโยชน์และมีหน้าที่ในการเป็นกระบอกเสียงให้รัฐบาล หากมีการนำเสนอข่าว มักเป็นประเด็นการขนาดเล็กที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสังคมมาก ทำให้การทำทุจริตยังคงมีอยู่ต่อไป

อย่างไรก็ตาม ในการทำข่าวทุจริตนั้น นักข่าวและผู้สื่อข่าวตรวจสอบการทำทุจริตมักจะถูกข่มขู่ด้วยกฎหมาย รวมไปถึงการใช้กำลังเพื่อทำอันตราย ซึ่งไม่เพียงแต่การทำร้ายร่างกายและทรัพย์สินเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงการไม่ให้เงินทุนสนับสนุนองค์กร และการสั่งปิดสื่อทั้งแบบชั่วคราวและถาวร Alina Mungiu-Pippidi ซึ่งเป็นผู้อำนวยการต่อต้านคอร์รัปชันในยุโรป คือ the European Research Centre for Anti-Corruption and State-Building (ERCAS) ให้ความเห็นว่า สื่อในประเทศกำลังพัฒนามักประสบปัญหาในการหาเงินทุน และการได้รับใบอนุญาตในการทำงาน ในขณะที่สื่อที่เน้นการทำธุรกิจ หรือที่ถูก “ซื้อ” โดยพรรคการเมือง นักการเมือง และกลุ่มผู้มีอำนาจ จะไม่พบกับปัญหาเหล่านี้ (Gaal, 2020, online)

ในกรณีของประเทศไทยนั้น Sudipta Roy (2021, online) อธิบายว่า สื่อของไทยส่วนใหญ่

ถูกควบคุมโดยรัฐบาลและกองทัพ สื่อของไทยถูกใช้ไปในการสร้างความเกลียดชังทางการเมือง และมีการควบคุมสื่อออนไลน์ภายใต้กฎหมาย Cybersecurity Act ในขณะที่ ดร.มานะ นิมิตรมงคล เลขาธิการองค์กรต่อต้านคอร์รัปชัน (ประเทศไทย) อธิบายถึงเสรีภาพของสื่อไทยว่าถูกควบคุมด้วยกฎหมาย โดยสื่ออื่น “พูดจริงทั้งหมดไม่ได้ ถ้าพูดไปติดคุกแน่ เพราะข้อมูลของภาครัฐ ข้อมูลที่เป็นประโยชน์สาธารณะ มันมักเป็นข้อมูลความลับโดยหลักการของกฎหมายทั่วโลก ใครๆ ก็บอกว่า ข้อมูลสาธารณะครอบครองของรัฐ ประชาชนต้องเข้าถึงได้ ถ้าเป็นผลประโยชน์บ้านเมืองต้องพูดได้ แต่ความเป็นจริงตัวกฎหมายมันทำอย่างนั้นไม่ได้ กลไกของกฎหมาย หรืออำนาจของ ป.ป.ช. ปกป้องประชาชน ผู้สื่อข่าว พูดสิ่งที่เป็นประโยชน์สาธารณะ มันถูกรวบงำ ถูกบิดเบี้ยวโดยกฎหมายที่ปกป้องประชาชนถูกต้องเอาไว้” (กรุงเทพธุรกิจ, 2565, ออนไลน์)

นอกจากนี้ ยังพบว่าในหลายประเทศ กฎหมายที่ใช้ในการปกป้องผู้แจ้งเบาะแสและพยานยังไม่มี **ความครอบคลุมมากเพียงพอ** Johandri Wright นำเสนอผลการวิจัยในประเทศแอฟริกาใต้ ตั้งแต่ปี 2012 ถึง 2020 โดยพบว่า มีการแจ้งข้อมูลการทำทุจริตของหน่วยงานราชการในระดับท้องถิ่นถึง 5,094 กรณี ข้อมูลเหล่านี้ มาจากผู้ให้เบาะแสที่ทำงานอยู่ในหน่วยงานเหล่านี้ แต่พวกเขาต้องเผชิญปัญหาการถูกไล่ออกจากงาน บางคนถูกยิงเสียชีวิต ซึ่งกฎหมายที่ใช้ปกป้องผู้ให้เบาะแสมีการปกป้องเพียงบางส่วนและในบางสถานการณ์เท่านั้น เช่น ปกป้องเฉพาะการร้องเรียนการทำทุจริตบางเรื่องแต่ไม่ปกป้องกรณีอื่น และยังพบว่าการขอเปลี่ยนชื่อและตัวตนของผู้ร้องเรียนจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้ร้องเรียนนำเสนอหลักฐานต่อศาลเท่านั้น และยังไม่มีการปกป้องครอบครัวของผู้ร้องเรียน ถึงแม้ว่ากฎหมายจะมีการชดเชยเยียวยาให้กับผู้ร้องเรียนในกรณีที่ถูกละเมิดข้อมูลส่วนบุคคล แต่การชดเชยยังทำได้ในบางกรณี ไม่มีการปกป้องสภาพจิตใจและ

รับรองความปลอดภัยในอนาคต และมีการปกป้องเฉพาะอัยการและผู้ตรวจสอบของรัฐ แต่ไม่ปกป้องเจ้าหน้าที่ตำรวจและจากองค์กรอื่นๆ ด้วย (Wright, 2022, online) เช่นเดียวกับงานวิจัยของ Theresa Onaji-Benson, Elme Vivier, Gideon Pogrud และ Mollie Painter ที่พบว่า ประชาชนในแอฟริกาไม่ยากให้เบาะแสการทำทุจริตเพราะกลัวตกอยู่ในอันตราย เพราะกฎหมายที่ช่วยปกป้องยังไม่เข้มแข็ง รวมไปถึงสังคมในที่ทำงานไม่ให้ความสนใจ และผู้บริหารในองค์กรไม่มีความจริงจังในการสนับสนุน ทำให้นักวิชาการออกมาเสนอแนวทางแก้ไข ด้วยการสร้างวัฒนธรรมการยืนกรานและต่อต้านการทุจริตในที่ทำงาน เพื่อให้พนักงานต่อสู้กับกลุ่มอำนาจที่ทำทุจริต แต่ผลการวิจัยพบว่า ผู้แจ้งเบาะแสการทุจริตกลับไม่ได้รับการชื่นชมจากคนในที่ทำงาน เพราะทำให้พวกเขารู้สึกไม่สบายใจและมองว่าผู้แจ้งเบาะแสเป็นตัวสร้างปัญหาในที่ทำงาน ผู้แจ้งเบาะแสการทุจริตจึงถูกโดดเดี่ยวในที่ทำงาน ถูกเลือกปฏิบัติ รังแก และข่มขู่ บางคนต้องออกจากงาน เมื่อไปสมัครงานที่อื่นมักจะได้รับคำชื่นชมจากบริษัทนั้นๆ แต่ไม่มีการรับเข้าทำงาน เพราะถูกมองว่าเป็นความเสี่ยงของบริษัท และต้องเผชิญกับปัญหาทางการเงินโดยไม่มีหน่วยงานใดออกมาสนับสนุน (Onaji-Benson, Vivier, Pogrud, & Painter, 2020, online)

สำหรับการคุ้มครองพยานในประเทศไทยนั้น ดร.ปฐพร ตริวิชาประกิต ได้อธิบายถึง “พยานบุคคลและการคุ้มครองพยานบุคคลในคดีอาญา” ซึ่งพบปัญหาหลักคือ 1. ปัญหาในการคุ้มครองพยานจากข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น เช่น พยานถูกฆ่า ทำให้ไม่สามารถนำพยานมาเบิกความต่อศาลได้ พยานถูกเปิดเผยชื่อที่อยู่ พยานถูกข่มขู่คุกคาม 2. ปัญหาการนำพยานเข้าสู่คดี เช่น อัตราการล้มเหลวของเจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอ ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างต่อเนื่องและเต็มที่ เนื่องจากเจ้าหน้าที่ติดภารกิจด้านอื่นๆ ด้วย และยังมีปัญหางบประมาณไม่เพียงพอ การประสานการปฏิบัติงาน

คุ้มครองพยานระหว่างหน่วยงานต่างๆ ยังไม่ชัดเจนและเป็นไปอย่างล่าช้า กฎหมายระเบียบและแนวทางการปฏิบัติการคุ้มครองพยานยังไม่ชัดเจน หน่วยปฏิบัติต่างๆ หรือผู้ปฏิบัติไม่ทราบระดับความจำเป็นในการให้ความคุ้มครองพยานส่วนมากไม่ทราบถึงสิทธิตามกฎหมาย และพยานที่เข้าสู่มาตรการคุ้มครองไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขในการคุ้มครอง พยานบางรายไม่ประสงค์จะอยู่ในความคุ้มครองของเจ้าหน้าที่ตำรวจในพื้นที่ เป็นต้น (ปฐพร ทวิชาประกิจ, 2563, ออนไลน์) นอกจากนี้ ในหลายประเทศที่มีกฎหมายคุ้มครองพยานและผู้แจ้งเบาะแส ยังไม่มีการให้ความคุ้มครองผู้ที่แจ้งเบาะแสด่วนสื่อด้วย (OECD, 2018, p. 8) โดยประเทศไทยได้นำเสนอกรณีที่ใช้สื่อไทยถูกข่มขู่จากการทำข่าวต่างๆ ในช่วงเวลาที่ผ่านมา ไม่พบการทำร้ายทางกายภาพมากนัก แต่นักข่าวมักจะถูกดำเนินคดีด้วยกฎหมายและยังพบว่า “ตั้งแต่ปี 2003 ในจำนวนนี้มีสื่อมวลชนถูกดำเนินคดีอย่างน้อย 10 คดี” (ประชาไท, 2564, ออนไลน์)

จากข้อมูลเหล่านี้จะเห็นว่า ถึงแม้ว่ารัฐบาลในหลายประเทศจะส่งเสริมการต่อต้านการทุจริต มีนโยบายและเงินทุนสนับสนุนในการสร้างทัศนคติข้าราชการและประชาชน ทั้งในด้านการป้องกันและการต่อต้านการทุจริต แต่ในความเป็นจริงยังพบอุปสรรคอีกมาก ทั้งในด้านของกฎหมายที่ยังไม่ให้เสรีภาพในการตรวจสอบ และยังมีกฎหมายที่ใช้ในการข่มขู่และทำอันตรายต่อทั้งประชาชนและสื่อ เช่น การฟ้องร้องการไม่ให้เงินสนับสนุนการทำงานของสื่อ และในกรณีที่ประชาชนและสื่อมีการแจ้งเบาะแสดังกล่าวต้องตกเป็นคู่กรณี กฎหมายยังไม่สามารถปกป้องคุ้มครองได้อย่างครอบคลุม ทำให้สื่อและประชาชนไม่พร้อมที่จะเสี่ยงในขณะที่สื่อในประเทศไทยถูกฝากความหวังให้ทำหน้าที่ในการต่อต้านการทุจริต แต่รัฐบาล องค์กรวิชาชีพสื่อ และองค์กรต้นสังกัดของสื่อเอง ยังไม่มีนโยบายที่รองรับการทำหน้าที่นี้ รวมไปถึงการสนับสนุนงบประมาณให้สื่อ

นำไปใช้ในการตรวจสอบและแจ้งเบาะแสดังตามที่รัฐบาลประกาศเอาไว้ในยุทธศาสตร์ชาติ

2. ประเด็นการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร

องค์กร Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) กล่าวถึง open data ว่าเป็นข้อมูลดิจิทัลที่สามารถใช้ได้ฟรีและทุกคนเข้าถึงได้จากทุกที่ ทุกสถานการณ์ ซึ่งเป็นกุญแจสำคัญในการต่อสู้การทุจริต ช่วยสร้างความโปร่งใส การเข้าถึงข้อมูลยังช่วยลดอาชญากรรม การทำทุจริต และประชาธิปไตย โดยเฉพาะการเปิดข้อมูลด้านโครงสร้าง ทรัพยากร ทรัพย์สิน งบประมาณ กระบวนการ และการประชุม เป็นต้น (OECD, 2018, pp. 11-12) ในขณะที่ สิทธิในการเข้าถึงข้อมูล (right to access to information) มีความเกี่ยวข้องอย่างสูงกับเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น (freedom of expression) รัฐบาลทุกประเทศควรจะต้องเปิดเผยข้อมูลให้ประชาชนและนักข่าวได้เข้าถึงข้อมูล เพื่อช่วยให้นักข่าวสามารถหาข้อมูลในการทำข่าวได้อย่างถูกต้อง เป็นกลาง อย่างไรก็ตาม ประเทศกำลังพัฒนามักไม่เปิดเผยข้อมูล มีเพียง 7.5 เปอร์เซ็นต์ของประเทศในทวีปแอฟริกาเท่านั้นที่มีกฎหมายในการเปิดเผยข้อมูล ซึ่งมีสาเหตุมาจากนโยบายของผู้บริหาร การมีวัฒนธรรมในการรักษาความลับ ประชาชนไม่ตระหนักถึงความสำคัญ อุปสรรคจากองค์กร รวมไปถึงความไม่พร้อมทางด้านทรัพยากรและเทคโนโลยี ทำให้นักข่าวมักจะถูกปฏิเสธในการเข้าถึงข้อมูลและการให้สัมภาษณ์ บางครั้งถูกปฏิเสธไม่ให้เข้าร่วมในการประชุม การแถลงข่าว และถ้าถูกเชิญมักจะไม่ได้รับอนุญาตให้ตั้งคำถาม (U4 Helpdesk Answer, 2013, online)

สำหรับประเทศไทยนั้น นายกมล ขาวลวิทย์ บรรณาธิการข่าวสืบสวนสอบสวน สำนักข่าว Thai Publica กล่าวว่า “การทำข่าวของสื่อมวลชนมักจะมีประเด็นเรื่องข้อกฎหมายมาเกี่ยวข้องด้วย เพราะฉะนั้น

มันมีความเสี่ยงสูงมาก ต้องระมัดระวังในแง่ของการใส่ร้ายใส่ความ นอกจากนี้ข้อมูลก็หาลำบากมาก เนื่องจากเจ้าหน้าที่ของรัฐก็กังวลไม่สามารถให้ข้อมูลได้ เป็นต้น ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ต่างๆ ที่เชื่อมโยงกับข้อมูลภาครัฐ ไม่ค่อยอัปเดตเท่าไร” (กรุงเทพธุรกิจ, 2565, ออนไลน์) ซึ่งตรงกับงานวิจัยของ ประวีณา ชะลุย เรื่อง การนำเสนอยุทธศาสตร์การศึกษาเพื่อพัฒนาระบบการชุมชนในการป้องกันการทุจริต (ประวีณา ชะลุย, 2549, น. 233) และสุธรรมา นิติเกษตรสุนทร เรื่อง การเปิดเผยข้อมูลข่าวสารของหน่วยงานของรัฐกับการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของประชาชน ที่พบว่าเจ้าหน้าที่รัฐและเจ้าหน้าที่จากองค์กรส่วนปกครองท้องถิ่นมักจะให้ข้อมูลตรงกันว่า พวกตนมีการเปิดเผยข้อมูลในระดับมาก ประชาชนสามารถเข้ามาสืบค้นได้ง่ายและสะดวก มีการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารในระดับสูง แต่กลุ่มตัวอย่างที่เป็นประชาชนในชุมชนกลับให้ข้อมูลว่า ตนเองมีส่วนร่วมและได้รับความสะดวกในการสืบค้นข้อมูลในระดับปานกลาง โดยเฉพาะงานวิจัยของสุธรรมา นิติเกษตรสุนทร ที่สรุปว่า

“ประชาชนเห็นว่า ข้อมูลข่าวสารของราชการที่หน่วยงานเปิดเผยนั้น มีปัญหาเรื่องความถูกต้องและชัดเจน ความครบถ้วน ความเป็นปัจจุบัน ใช้ภาษาที่ยาก ไม่สามารถนำข้อมูลนั้นไปใช้ประโยชน์ได้จริง ปัญหาที่สอง คือ ประชาชนสืบค้น ขอดูหรือเข้าถึงข้อมูลโดยยากและไม่สะดวก ลำบาก หน่วยงานไม่ได้อำนวยความสะดวกให้แก่ประชาชนอย่างดีพอ ปัญหาที่สาม คือ หน่วยงานราชการมีการแจ้งปฏิเสธการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารให้แก่ประชาชนได้อย่างไม่ชัดเจนและล่าช้า และควรมีการปรับปรุงการให้บริการแก่ประชาชนให้ดีขึ้น ปัญหาสุดท้าย คือ ประชาชนเห็นว่าตนเองประสบปัญหาในการร้องเรียนหน่วยงานราชการ โดยขั้นตอนนั้นเข้าใจยาก ไม่สามารถร้องเรียนได้อย่างรวดเร็วด้วยช่องทางที่หลากหลาย” (สุธรรมา นิติเกษตรสุนทร, 2561,

น. 173-174)

จะเห็นได้ว่า การปกปิดข้อมูล การไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนและสื่อเข้าถึงข้อมูล เป็นอีกเทคนิคหนึ่งในการปกปิดข้อมูลโดยการอาศัยช่องทางกฎหมายและนโยบายขององค์กร เช่น การป้องกันความลับ ความมั่นคง และถ้ามีการเปิดเผย มักจะเป็นข้อมูลที่ไม่ทันสมัยและมีขั้นตอนมากในการเข้าถึง ทำให้นักข่าวและประชาชนไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลได้อย่างรวดเร็ว ครบถ้วน ซึ่งเป็นอุปสรรคอย่างมากในการตรวจสอบการทำงานทุจริต

3. ประเด็นการเป็นเจ้าของสื่อ

การเป็นเจ้าของสื่อหรือ Media ownership มีผลอย่างมากต่อการนำเสนอเนื้อหาของสื่อ องค์กร U4 ได้แบ่งการเป็นเจ้าของออกเป็น 4 ประเภทหลัก คือ สื่อที่เป็นของรัฐ (state-owned media) สื่อขององค์กรเอกชนธุรกิจ (private cooperation media) สื่อสาธารณะ public service broadcasting (PSB) และสื่อชุมชน (community media) (U4 Helpdesk Answer, 2013, online) อย่างไรก็ตาม การแบ่งแยกสื่อยังมีอีกหลายรูปแบบ เช่น การแบ่งตามเสรีภาพของสื่อตามเนื้อหา บทบาทหน้าที่ และตามเทคโนโลยี อย่างไรก็ตาม เจ้าของสื่อมีอิทธิพลต่อนโยบายในการดำเนินงานของสื่อด้วย เช่น สื่อของรัฐในประเทศกำลังพัฒนาถึงแม้ว่าจะมีการให้สัมปทานกับเอกชนในการดำเนินงานแต่นโยบายหลัก คือ ตอบสนองต่อรัฐบาลและกองทัพ ซึ่งสื่อของรัฐไม่มีการตรวจสอบการทำงานของรัฐบาล นอกจากนี้ สื่อของรัฐยังไม่ให้ความสำคัญกับแรงกดดันจากสังคม แต่ให้ความสำคัญกับศูนย์กลางความเจริญ และการปกครองของประเทศ ไม่ค่อยมีทักษะและจรรยาบรรณในการทำงาน และรายการไม่น่าสนใจ มีคุณภาพต่ำเพราะไม่มีทุนสนับสนุน (GSDRC, 2010 as cited in U4 HELPDESK ANSWER, 2013, online) สำหรับสื่อที่ดำเนินงานโดยเอกชน มักจะได้รับอิทธิพล

จากผลประโยชน์ทางธุรกิจและจากรัฐบาล เช่น การลดภาษี การลงโฆษณาและเนื้อหาในสื่อ เป็นต้น ด้วยเหตุนี้การทำงานของสื่อเอกชนจึงมักจะถูกกดดันจากเจ้าของสื่อด้วยเหตุผลดังกล่าว ในหลายครั้ง สื่อที่ดำเนินงานโดยเอกชน มักจะมีเจ้าของหรือผู้สนับสนุนทุนที่มีแนวโน้มในการทำทุจริต ส่งผลให้สื่อไม่สามารถทำหน้าที่ได้อย่างเต็มที่ (UNODC, 2020, p. 17) นอกจากนี้ สื่อในปัจจุบันยังถูกควมรวบและเป็นเจ้าของโดยกลุ่มทุนขนาดใหญ่ ทำให้เนื้อหาขาดความหลากหลายให้ความสำคัญกับรายได้ เพื่อให้องค์กรอยู่รอดได้ จึงต้องพยายามขายข่าวและเพิ่มจำนวนผู้อ่านให้มากขึ้น ถ้าไม่สามารถทำตามนโยบายนี้ได้ นักข่าวรวมไปถึงกองบรรณาธิการอาจถูกไล่ออกได้ ซึ่งบางครั้ง นักข่าวจะเลือกนำเสนอเนื้อหาของผู้ให้ผลประโยชน์เพื่อให้ได้รับเงินสนับสนุน (Mendel, Castillejo, & Gómez, 2017, p. 11) เช่น สื่อที่เป็นของเอกชนในประเทศกานา มักไม่ค่อยทำข่าวทุจริต ถ้านำเสนอจะต้องแอบทำ เพราะผู้ให้เงินสนับสนุนสื่อมักเป็นผู้ที่ทำทุจริต สื่อยังถูกข่มขู่ทำร้าย รวมไปถึงการขาดเงินทุนสนับสนุน ทำให้ไม่สามารถทำข่าวเชิงสืบสวนได้อย่างมีคุณภาพ (Asomah, 2020, online)

สำหรับประเทศไทยนั้น นักข่าวไทยบางคนยอมรับว่า นโยบายองค์กรเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้พวกเขาไม่สามารถรายงานข่าวได้ทุกอย่างทุกประเด็น จะต้องมีการเลือกนำเสนอในบางประเด็น และมีการปรับภาษาและเนื้อหา โดย “ผู้บริหารสื่อ” ไม่ต้องการให้มีการตีความข่าวและนำไปเชื่อมโยงกับการเมืองของไทย และแนะนำให้นำเสนอข่าวที่ชาวบ้านสนใจ เนื่องจากต้องการยอดจำนวนของผู้อ่านข่าวเพื่อผลทางธุรกิจ ซึ่งนักข่าวคนหนึ่งกล่าวว่า “จริงๆ ตอนนี้คนทำงานอยู่ด้วยความกลัว และรู้ว่าเซกเตอร์ตัวเองระดับหนึ่งเราในฐานะสื่อได้แต่รายงานข่าวที่เขาอนุญาตให้รายงาน...คนทำงานส่วนใหญ่พอเจอเหตุการณ์แบบนี้หลายครั้งเขาก็เริ่มเป็นพวกเพิกเฉย คนที่อยู่ในสนามข่าว

สนามหนังสือพิมพ์มาร่วมสิบปี เขาก็ไม่สู้แล้ว เพราะทำอะไรไม่ได้เหมือนกัน .. และใช่ ผมรู้สึกส่วนตัวเองไม่ต่างจากพวกเขาเลย ผมกลายเป็นส่วนหนึ่งของพวกเขาไปแล้ว” และ “ถ้าคนตัวเล็กอยากทำแต่คนข้างบนไม่ให้ทำ เราจะทำอะไรได้ ถ้าเขาประเมินว่าเราอาจนำความเสี่ยงหรือทำให้องค์กรเสียหาย เขาอาจจะให้เราออก สภาพเศรษฐกิจไม่ดี ผมก็ไม่อยากเสี่ยง” (ภาวรรณ ธนาเลิศสมบูรณ์, 2564, ออนไลน์) นอกจากนี้ นักข่าวคนหนึ่งจากองค์กรสื่อเอกชนขนาดใหญ่กล่าวว่า สำหรับองค์กรของตน ก่อนนำเสนอประเด็นที่อ่อนไหวจะมีการถกเถียงกันก่อน และผู้บริหารจะให้มีการ “รักษาความเป็นกลาง” โดยนำเสนอข้อมูลจากทั้งสองฝ่าย การนำเสนอข่าวของนักข่าวเริ่มกระตือรือร้นน้อยลง ไม่ค่อยมีการนำเสนอข่าวเจาะลึกเท่าที่ผ่านมา ทำให้คนเริ่มติดตามน้อยลง ผู้บริหารจึงตัดสินใจลดการนำเสนอข่าวเจาะหรือข่าวสืบสวนสอบสวนลงไป นอกจากนี้ จากการที่สื่อไทยเคยถูกกล่าวหาว่ามาดลตลอดว่าเลือกข้าง จึงมีการสร้างคำว่า เป็นกลางขึ้นมา และมีการตีความใหม่ ซึ่งนักข่าวคนหนึ่งแสดงความคิดเห็นว่า ความเป็นกลางของสื่อไทยในปัจจุบัน กลายเป็นเรื่องของการนำเสนอพื้นที่ให้ทุกฝ่ายเท่าเทียมกัน แต่ไม่ได้ให้ความสำคัญว่า ฝ่ายที่ด้อยกว่า เสียเปรียบกว่า อาจจำเป็นที่จะต้องได้พื้นที่ในการเป็นข่าวมากกว่า เพื่อให้พวกเขาได้มีโอกาสและได้รับความยุติธรรมเท่ากับกลุ่มที่มีพลังอำนาจมากกว่า (ภาวรรณ ธนาเลิศสมบูรณ์, 2564, ออนไลน์)

จะเห็นได้ว่า การเป็นเจ้าของสื่อมีผลอย่างมากต่อการนำเสนอเนื้อหา หากเป็นสื่อของรัฐ จะต้องนำเสนอเนื้อหาที่สนับสนุนรัฐและนโยบายต่างๆ สื่อที่มีเจ้าของเป็นนักธุรกิจ จะให้ความสำคัญกับผลกำไรและหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง ด้วยการนำเสนอเนื้อหาที่ไม่สร้างความขัดแย้งมากเกินไป ในขณะที่สื่อสังคมที่เป็นเจ้าของโดยภาคประชาชนและประชาชนทั่วไป มีการนำเสนอเนื้อหาที่แตกต่าง มีความกล้าที่จะวิพากษ์วิจารณ์และ

ตรวจสอบโดยเฉพาะการทำทุจริต อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าสื่อสังคมจะมีบทบาทมากในการต่อต้านการทุจริต แต่อาจจะถูกขัดขวางการหาหน้าที่ด้วยกฎหมายได้ด้วยเช่นกัน ดังนั้น เสรีภาพในการนำเสนอข่าวการทุจริตไม่เพียงแต่ขึ้นอยู่กับรัฐบาลเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการถูกกำหนดด้วยนโยบายจากเจ้าของสื่อด้วย

4. ประเด็นความเป็นมืออาชีพและจรรยาบรรณ

ความเป็นมืออาชีพในที่นี้ หมายถึง ความรู้ ความเชี่ยวชาญ ประสบการณ์ หรือคุณภาพของนักข่าวในการนำเสนอข่าว ซึ่งมีผลต่อจริยธรรมจรรยาบรรณในการทำงาน โดย Chang Sup Park (2012, pp. 14-20) ได้ศึกษาเนื้อหาข่าวการทุจริตจากหนังสือพิมพ์ Chicago Tribune เป็นเวลา 10 ปี ผลการวิจัยพบว่า นักข่าวไม่นิยมปรึกษาและสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญในประเด็นนั้นเพิ่มเติม โดยเฉพาะในประเด็นด้านกฎหมาย แต่มักจะไปสัมภาษณ์ความคิดเห็นจากนักการเมืองแทน นักข่าวมักไม่นำเสนอข้อมูลอื่นเพิ่มเติมที่จะช่วยให้ประชาชนเข้าใจถึงที่มาที่ไป แต่นิยมใช้ข้อมูลที่ได้จากการแถลงข่าวของตำรวจ อัยการ และรัฐบาลมาเขียนข่าว และในการนำเสนอความขัดแย้งระหว่างสองฝ่าย มักจะนำเสนอข้อเสียจากการไม่ดำเนินการโครงการที่น่าจะมีการทุจริต ทำให้ประชาชนที่ได้ประโยชน์จากโครงการไม่ต้องการจะคัดค้านและตรวจสอบ เพราะกลัวความล่าช้า นอกจากนี้ การนำเสนอข่าวทุจริตมักสร้างภาพให้เห็นว่า การทุจริตเป็นเรื่องของพฤติกรรมส่วนบุคคล แต่ไม่นำเสนอให้เห็นภาพใหญ่ของการทำทุจริต เช่น สาเหตุและสายสัมพันธ์ของการทำทุจริต และถ้าประเด็นการทุจริตซับซ้อนและเป็นเรื่องใหญ่ สื่อมักไม่นำเสนอข้อมูลเจาะลึก เพราะถูกกดดันจากบรรณาธิการและผู้ที่เกี่ยวข้อง และยังพบว่าสื่ออิสระและจากภาคประชาชนมีการนำเสนอข่าวการทำทุจริตจากสื่อสังคมได้ละเอียดกว่า และมีข้อมูลเชิงลึกที่ครอบคลุมกว่าสื่อกระแสหลัก ในขณะที่สื่อกระแสหลัก

มักนำเสนอข่าวทุจริตที่เร้าอารมณ์เหมือนข่าวอาชญากรรม เน้นการนำเสนอขั้นตอนการทำทุจริตอย่างละเอียด สมจริง มีความเป็นดราม่า เน้นให้เป็นเรื่องของนิสัย และพฤติกรรมเฉพาะตัวของผู้ทำทุจริต และตราหน้าผู้อยู่ในข่าว เช่น อัยการเป็นฮีโร่ผู้กล้าหาญ และผู้ทำทุจริตเป็นตัวร้าย การทำทุจริตเป็นเรื่องของความพ้องทางจริยธรรมเฉพาะคนๆ นั้น แต่ไม่กล่าวถึงสถาบันองค์กร สังคม โครงสร้าง ที่ส่งผลต่อการทำทุจริต ในขณะที่การทำทุจริตทางการเมืองมักถูกนำเสนอให้เป็นเรื่องของอาชญากรรมทั่วไป ที่เกิดขึ้นได้ในชีวิตประจำวัน และสาเหตุการทำทุจริตมักจะเสนอว่า เกิดจากความยากจนและสังคม ซึ่ง Chang Sup Park สรุปว่า การนำเสนอข่าวเช่นนี้ ส่งผลต่อการสร้างความตระหนักของสาธารณะ ทำให้ไม่เห็นความสำคัญและความรุนแรงรวมไปถึงผลกระทบจากการทำทุจริต ประชาชนจึงไม่ให้ความสำคัญกับการตรวจสอบและมองว่าเป็นเรื่องธรรมดาที่เกิดขึ้นได้ง่ายๆ และเป็นประเด็นการกลั่นแกล้งทางการเมือง จากข้อมูลนี้ จะเห็นว่าสื่อกระแสหลักบางส่วนยังคงใช้หลักการรายงานข่าวแบบดั้งเดิม เน้นคุณค่าข่าว โดยเฉพาะความขัดแย้ง เพื่อเรียกร้องความสนใจจากผู้อ่าน และนำเสนอในรูปแบบเร้าอารมณ์ ไม่แตกต่างไปจากข่าวอาชญากรรม แต่ไม่ให้ความสำคัญกับสาเหตุที่อยู่เบื้องหลัง ทำให้การทุจริตกลายเป็นเรื่องของนิยายส่วนบุคคล ไม่วิเคราะห์เจาะลึกไปถึงสาเหตุ เช่น นโยบาย กฎหมาย วัฒนธรรม และโครงสร้างทางสังคม ที่ส่งผลต่อการทำทุจริต จึงเป็นการหาหน้าที่ที่ไม่มีความเป็นมืออาชีพและจรรยาบรรณมากเพียงพอ

นอกจากนี้ ยังมีงานวิจัยที่ศึกษาโครงการรณรงค์ต่อต้านการทำทุจริตที่ไม่ได้ผลตามที่เป้าหมาย โดย Nic Cheeseman และ Caryn Peiffer ได้ทำวิจัยกับประชาชนไนจีเรียเกี่ยวกับความคิดเห็นที่มีต่อโครงการรณรงค์ของรัฐบาลเพื่อต่อต้านการทุจริต ซึ่งที่ผ่านมาเน้นการต่อต้านการทุจริตในประเทศกำลังพัฒนามักเน้นไปที่การลงโทษนักการเมืองและข้าราชการด้วยกฎหมาย

ต่างๆ และพบว่าไม่ได้ผล จึงเปลี่ยนมาเป็นการรณรงค์เพื่อสร้างความตระหนักให้ประชาชนเข้าร่วมต่อต้านการทำทุจริต ซึ่งรณรงค์ผ่านสื่อมานานนับ 20 ปี ด้วยโครงการประเภท “corruption free zones” ผลการศึกษาทัศนคติและพฤติกรรมของประชาชนที่มีต่อโครงการพบว่า เนื้อหาที่เผยแพร่ออกไป ทำให้ประชาชนคิดเกี่ยวกับปัญหาการทุจริตเพิ่มมากขึ้น และนำไปสู่ “corruption fatigue” โดยมองว่าปัญหาทุจริตเป็นเรื่องใหญ่เกินไปสำหรับตนเอง และคนๆ เดียวไม่น่าจะสร้างความเปลี่ยนแปลงได้ นำมาสู่ความรู้สึกผิดหวัง สิ้นหวัง พวกเขาจึงเลือกที่จะไหลไปตามกระแสดีกว่า นั่นคือทำทุจริตเช่นเดียวกับคนอื่นๆ และยังเกิดผลด้านลบต่อกลุ่มตัวอย่างที่คิดว่า การทุจริตเป็นเรื่องธรรมดาที่สามารถเกิดขึ้นได้ทั่วไป Nic Cheeseman และ Caryn Peiffer สรุปว่า การส่งข้อมูลข่าวสารแบบเดียวกันไปยังทุกกลุ่มไม่ใช่เรื่องดี สามารถสร้างผลลัพธ์ด้านลบได้ เพราะแต่ละคนจะมีทัศนคติที่มีต่อการทุจริตแตกต่างกัน และไม่ควรจะเน้นให้ข้อมูลเกี่ยวกับผลเสียของการทำทุจริตเป็นหลัก เพราะประชาชนบางกลุ่มอาจรู้สึกว่าการแก้ปัญหาการทุจริตเป็นเรื่องที่ใหญ่เกินตัวของพวกเขาที่เป็นคนธรรมดา จึงไม่ต้องการจะต่อต้านการทุจริตอีกต่อไป (Cheeseman & Peiffer, 2022, online)

สำหรับสื่อภาคประชาชนและนักข่าวพลเมืองนั้น งานวิจัยของ Tolu Olarewaju ซึ่งเก็บข้อมูลการรายงานข่าวของสื่อภาคประชาชนในประเทศไนจีเรีย พบว่าประชาชนธรรมดาในชุมชนได้ใช้สื่อ สังคมและเทคโนโลยีง่ายๆ เพื่อตรวจสอบติดตามการทำทุจริตของข้าราชการในการใช้งบประมาณเพื่อสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐาน เช่น พลังงาน น้ำสะอาด และระบบคมนาคมขนส่ง โดยประชาชนใช้กล้องติดตั้งเพื่อถ่ายทอดพื้นที่ทำงานของโครงการ มีการถ่ายรูปและส่งไปยังสื่อสังคมของผู้นำท้องถิ่น ทำให้เจ้าหน้าที่กลัวการตรวจสอบและไม่กล้าทำทุจริต ส่งผลให้โครงการมีมาตรฐานที่ดีขึ้น

เกิดการถกเถียงพูดคุยในสังคม และมีการให้คำแนะนำของประชาชนในประเด็นนี้เพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตาม ประชาชนยังคงขาดข้อมูลสำคัญ เช่น งบประมาณ ค่าใช้จ่าย ระยะเวลาในการทำโครงการ ซึ่งจะช่วยให้พวกเขาได้นำข้อมูลไปเปรียบเทียบกับโครงการจากพื้นที่อื่นๆ ได้ และพบว่า ประชาชนบางคนไม่ยินดีที่จะใช้สื่อและเปิดเผยตนเอง ในขณะที่การโพสต์ข้อมูลนี้ ถูกบางกลุ่มมองว่าเป็นการใส่ร้ายป้ายสีจากฝ่ายตรงข้าม แทนที่จะช่วยกันแก้ปัญหา ทำให้เกิดการปะทะกัน และการรายงานการทำทุจริตของภาคประชาชน กลับไม่ได้รับการตอบสนองอย่างจริงจังจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องว่าจะจัดการอย่างไรและเมื่อไหร่ (Olawaju, 2019, online) จากกรณีนี้ จะเห็นว่าประชาชนไม่ได้มีความเป็นมืออาชีพเหมือนกับนักข่าว แต่สามารถรายงานข่าวและตรวจสอบโครงการในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพด้วยอุปกรณ์ราคาไม่แพง แต่ในท้ายที่สุดกลับไม่สามารถดำเนินการตรวจสอบต่อไปได้ เนื่องมาจากเจ้าหน้าที่รัฐจงใจที่จะละเลยและไม่สนองตอบ ดังนั้น ภาคประชาชนฝ่ายเดียวไม่สามารถทำงานให้สำเร็จได้ จำเป็นที่จะต้องได้รับการสนับสนุนร่วมมือกับฝ่ายอื่นๆ ที่มีอำนาจและสื่อมืออาชีพ เพื่อขยายผลและกระตุ้นให้หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องติดตามการตรวจสอบอย่างจริงจัง

สำหรับประเทศไทยนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการต่อต้านการทุจริตจะมีการผลิตสื่อในการรณรงค์ เช่น สำนักงาน ป.ป.ช. ที่มีการจัดทำสื่อเพื่อรณรงค์ให้ตระหนักถึงผลเสียจากการทำทุจริต ซึ่งมีการผลิตสื่อมาจากส่วนกลางและเผยแพร่ไปทั่วประเทศ ซึ่งสื่อมวลชนและนักวิชาการมองว่า การผลิตสื่อในลักษณะนี้ไม่สามารถตอบโจทย์การทุจริตในแต่ละพื้นที่ได้ เนื่องจากลักษณะการทำทุจริตและกลุ่มเป้าหมายมีความแตกต่างกัน จึงควรออกแบบสื่อให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่ดีกว่า (สุจิตา พัฒนศรีวิเชียร, 2562, น. 165) นอกจากนี้ สำนักงาน ป.ป.ช. ได้มีการจัดตั้งสมาคมสื่อช่อสะอาด ในปี 2558

โดยเป็นการรวมตัวกันของสถานีวิทยุทั่วประเทศจำนวน 421 สถานี ซึ่งกำหนดเอาไว้ว่า เนื้อหาร้อยละ 25 จะให้ความสำคัญกับการจัดรายการที่มีประโยชน์ต่อสาธารณะ โดยเฉพาะการต่อต้านการทุจริต เช่น รายการ “ภารกิจพิชิตโกง” รายการ “ป.ป.ช.จังหวัด ขจัดโกง” ตลอดจนความร่วมมือกับ กกต. ศาลปกครอง และอีกหลากหลายหน่วยงาน เพื่อให้ความรู้ในช่วงเลือกตั้ง และการเผยแพร่รายการผ่านสื่อสังคมอื่นๆ ด้วย (กรมการพัฒนารัฐบาล, 2564, ออนไลน์) อย่างไรก็ตาม ยังไม่พบว่ามีผลสำรวจผลลัพธ์ของกลุ่มเป้าหมายที่มีต่อโครงการและสื่อ ว่ารูปแบบใดที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายมากที่สุด รวมไปถึงทัศนคติและพฤติกรรมที่เกี่ยวกับการทำทุจริตของกลุ่มเป้าหมายได้ลดลงเพราะโครงการและสื่อนี้หรือไม่และอย่างไร และสื่อที่ผลิตจากส่วนกลางที่มีรูปแบบและเนื้อหาเดียวกัน มีประสิทธิภาพเหมือนกันหรือแตกต่างกันไปตามพื้นที่หรือไม่และอย่างไร

สำหรับประเด็นการทำทุจริตของสื่อเองนั้น ยังพบรูปแบบการทำทุจริตดังต่อไปนี้ (Schausel, 2013, online)

1. สนิบ (Bribery) เป็นการรับเงินเพื่อนำเสนอข่าวที่สนับสนุนหรือโจมตีบางกลุ่มบางบุคคล หรือเปิดเผยข้อมูลบางอย่าง และนำเสนอข้อมูลเพื่อเบี่ยงเบนความสนใจ ชุติภัยดีแต่เรื่องราวของบางกลุ่มบางบุคคลที่อาจจะดีหรือไม่ดี ซึ่งการติดสินบนทำได้ 2 รูปแบบ คือ 1) การให้แบบส่วนตัว คือ ให้เงินโดยตรงกับนักข่าว และ 2) การให้ในระดับองค์กร เป็นการที่บรรณาธิการบอกนักข่าวว่า ควรหรือไม่ควรเขียนข่าวแบบใด โดยมีการใช้แรงกดดันจากผู้สนับสนุนที่มาลงโฆษณา และ 3) ในระดับระหว่างองค์กร เช่น การทำสัญญาขายระหว่างองค์กรสื่อกับบริษัทหนึ่งๆ ในการเขียนข่าว เป็นต้น

2. ของขวัญและการโฆษณา (Gifts and advertisement) เป็นการให้เพื่อแลกเปลี่ยนกับ

การลงข่าวในด้านดี มักจะเกิดจากการร่วมมือระหว่างนักข่าว ฝ่ายประชาสัมพันธ์และบริษัทโฆษณา

3. พวกพ้อง (Nepotism) โดยการที่พรรคการเมือง นักการเมือง นายทุน ให้การสนับสนุนด้านการเงินและผลประโยชน์แก่องค์กรสื่อ นักข่าว เครือข่ายสื่อ หรือจ้างงานนักข่าวที่ถูกไล่ออกให้มาทำงานในองค์กรหรือหน่วยงานของตนเอง เพื่อผลประโยชน์ในการเขียนข่าวและเครือข่ายที่นักข่าวมี

จะเห็นได้ว่า ลักษณะการทำทุจริตเหล่านี้เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้สื่อไม่ทำหน้าที่ในการรายงานข่าวทุจริต ถึงแม้ว่าสื่อจะมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นมากแค่ไหนก็ตาม

ไม่เพียงแต่สื่อจะถูกควบคุมด้วยผลประโยชน์แล้วยังถูกควบคุมด้วยนโยบายและกฎหมายในระดับประเทศ นโยบายและกฎระเบียบในระดับองค์กร และองค์กรวิชาชีพสื่อ สำหรับการทำงานขององค์กรวิชาชีพสื่อในไทยนั้น มีการพัฒนาการจากสภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติ มาสู่ “สภาการสื่อมวลชนแห่งชาติ” ซึ่งมีการกำกับดูแลทั้งสื่อหนังสือพิมพ์ สื่อวิทยุกระจายเสียง และสื่อออนไลน์ โดยนายวรรงค์ ลิ้มปัทมปาณี กล่าวว่า ลักษณะการกำกับดูแลของสื่อไทยนั้นจะกำกับกันเองแบบสมัครใจ และองค์กรนี้ทำหน้าที่ในการ “กำกับดูแลด้านจริยธรรม ส่งเสริมสิทธิเสรีภาพ กิจกรรมสื่อมวลชน การกำกับดูแลสื่อ” (กรุงเทพธุรกิจ, 2563, ออนไลน์) ที่ผ่านมา สภาการสื่อมวลชนแห่งชาติไม่มีการใช้กฎหมายในการบังคับ เนื่องจากการใช้กฎหมายลงโทษจะส่งผลต่อเสรีภาพของสื่อ และผู้มีอำนาจสามารถใช้กฎหมายนี้เป็นเครื่องมือแทรกแซงการทำงาน นายวรรงค์ ลิ้มปัทมปาณีแสดงความคิดเห็นว่า ประเทศที่เป็นประชาธิปไตยจะใช้พลังของสังคมในการกดดันและลงโทษสื่อ ในขณะที่กำลังมีการพิจารณาร่าง พ.ร.บ. ส่งเสริมจริยธรรมและมาตรฐานวิชาชีพสื่อมวลชน ซึ่งจะนำมาสู่การก่อตั้งสภาวิชาชีพสื่อมวลชน สื่อที่ไม่ได้สังกัด

ในองค์กรวิชาชีพใดๆ จะถูกตรวจสอบตามกฎหมาย และสภาการวิชาชีพไม่มีสิทธิเข้าไปตรวจสอบสื่อจาก องค์กรวิชาชีพอื่น อย่างไรก็ตาม สื่อและนักวิชาการบาง ส่วนแสดงความเห็นในเรื่องของการละเมิดสิทธิเสรีภาพ จากร่างกฎหมายนี้ โดยเฉพาะการคัดเลือกรรณการ สภาฯ ที่ไม่ควรจะมาจากผู้มีอำนาจและผู้มีผลประโยชน์ เกี่ยวข้อง และไม่ควรมีการแทรกแซงจากการเมือง (กรุงเทพธุรกิจ, 2563, ออนไลน์) ที่ผ่านมานั้น องค์กร วิชาชีพสื่อไม่สามารถบังคับให้ทุกสื่อเข้าร่วมในการเป็น สมาชิกได้ ซึ่งการรวมตัวแบบหลวมๆ นี้ ทำให้ ไม่สามารถกำกับควบคุมสื่อได้อย่างแท้จริง และสื่อ ที่ละเมิดจริยธรรมจรรยาบรรณส่วนใหญ่ มักเป็นสื่อใหม่ โดยเฉพาะสื่อออนไลน์ที่ไม่ได้อยู่ในระบบ ด้วยเหตุนี้ องค์กรวิชาชีพสื่อไทย จึงเห็นด้วยกับร่าง พ.ร.บ. ส่งเสริม จริยธรรมและมาตรฐานวิชาชีพสื่อมวลชนที่กำลังอยู่ใน ขั้นตอนการพิจารณานี้ (กุลธิดา สามะพุทธิ, 2565, ออนไลน์)

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าองค์กรเหล่านี้จะมีหน้าที่ ในการควบคุมจรรยาบรรณของสื่อในภาพรวม แต่ รายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับการว่ากล่าวตักเตือนและ การลงโทษสื่อที่ทำทุจริต ยังไม่มีการระบุเอาไว้อย่าง ชัดเจน นอกจากนี้ การกำกับควบคุมกันเองมีข้อดี คือ สื่อมีเสรีภาพในการทำงาน แต่ในทางกลับกัน ไม่มี ความชัดเจนว่าการกำกับควบคุมกันเองคืออะไรบ้าง และอยู่ในระดับไหน และจะมีการสนับสนุนช่วยเหลือสื่อ ที่ถูกฟ้องร้องและการข่มขู่จากการรายงานข่าวการทุจริต อย่างไรบ้าง และยังไม่พบการร่วมมือระหว่างรัฐบาลกับ องค์กรวิชาชีพสื่อในการต่อต้านการทุจริต ทั้งในด้าน การสนับสนุนการทำงาน การฝึกอบรม การให้ทุนทำข่าว และการปกป้องสื่อ ตามที่รัฐบาลกำหนดเอาไว้ใน ยุทธศาสตร์ชาติ

5. ประเด็นการทำข่าวเชิงสืบสวน

การทำข่าวแบบ investigative news หรือ ข่าวเชิงสืบสวน เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่เชื่อกันว่า จะช่วย

ให้มีการตรวจสอบเปิดโปงและช่วยลดการทุจริตได้ดี มนตรี จุ้ยม่วงศรี บรรณาธิการศูนย์ข่าวสืบสวน สำนักข่าวอิศรา อธิบายลักษณะของข่าวสืบสวนว่า ในอดีตจะหมายถึงข่าวทุจริต ข่าวตรวจสอบ แต่ปัจจุบัน ข่าวสืบสวนถูกนำไปใช้กับข่าวชาวบ้าน โดยข่าวสืบสวน คือ ข่าวประเภทหนึ่งที่เน้นกระบวนการ เอกสาร หลักฐานมาใช้ยืนยันข้อเท็จจริงในข่าวนำไปสู่ การเปลี่ยนแปลง โดย “ข่าวตอนเช้าๆ จะเห็นหลายข่าว เช่น ข่าวนักเรียนเทคนิคยกพวกตีกัน สื่อที่อ่านข่าวนี้อ บอกว่า ล่าสุดได้ส่งผู้สื่อข่าวลงพื้นที่ตรวจสอบข้อเท็จจริง ไปสัมภาษณ์คนเกี่ยวข้อง นอกจากนี้ผู้สื่อข่าวยังตรวจสอบ ข้อมูลจากกล้องวงจรปิด จริงๆ กระบวนการทำข่าว ทั้งหมด คือ การทำข่าวสืบสวน เพียงแต่ประเด็นนำเสนอ มันไม่ใช่เรื่องทุจริต มันเป็นเรื่องเฉพาะบุคคล ไม่ใช่ ผลประโยชน์สาธารณะ” และ “ข่าวทุกประเภทเป็น ข่าวสืบสวนได้หมด อยู่ที่ว่าเราตั้งข้อเท็จจริงกับมัน อย่างไร โดยข่าวสืบสวนเน้นเรื่อง “ทำไม” เป็นสำคัญ” (กรุงเทพธุรกิจ, 2565, ออนไลน์) ในขณะที่ Ali Almanian สรุปว่า Investigative journalism คือ การตามหาอะไรบางอย่างที่บางคนต้องการจะปิดบัง และ Bob Greene จาก the U.S.-based journalist organisation Investigative Reporters สรุปว่า การรายงานข่าวเชิงสืบสวนประกอบไปด้วย 3 องค์ประกอบ คือ เป็นการสืบค้นหาข้อมูลด้วยตัวนักข่าวเอง ต้องเป็น เรื่องหรือประเด็นที่สำคัญและเกี่ยวข้องกับผู้อ่าน ที่พวกเขาจำเป็นต้องรู้ และเป็นสิ่งที่บางคนต้องการจะ ปกปิดไม่ให้ผู้คนรับรู้ความจริง ซึ่งก็คือ เป็นการทำข่าว เพื่อเปิดเผยความจริงนั่นเอง (Almanian, 2018, online)

สำหรับข้อดีของการทำข่าวเชิงสืบสวนกับ การทุจริตนั้น มานะ นิมิตรมงคล เลขาธิการองค์กร ต่อต้านคอร์รัปชัน (ประเทศไทย) หรือ ACT อธิบายว่า “ข่าวเชิงสืบสวนยังสำคัญและจำเป็นมาก โดยการ ดำเนินงานต่อเนื่องขององค์กรตรวจสอบทุจริต จะอาศัย สารตั้งต้นจากข่าวเชิงสืบสวนสอบสวน โดยข่าวลักษณะนี้

ความสามารถในการอ้างอิง และลำดับข้อมูลที่น่าเสนอต่อสาธารณชน มีความน่าเชื่อถืออย่างมาก ขณะที่การเข้าถึงความจริงที่ประชาชนอาจเคยได้ยินเคยได้เห็นมาบ้าง ไม่แน่ว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นความจริงใช่หรือไม่ เพราะฉะนั้นการอ้างอิง การลำดับข้อมูลน่าสนใจ ทำให้คนเกิดความเชื่อถือมาก” (กรุงเทพฯธุรกิจ, 2565, ออนไลน์) อย่างไรก็ตาม ยังคงพบอุปสรรคจากการทำข่าวเชิงสืบสวนอยู่หลายประเด็น ทำให้นักข่าวต้องตัดสินใจว่าข่าวที่ทำนั้นคุ้มค่ากับสิ่งที่ทำหรือไม่ เช่น การขาดเงินทุนสนับสนุนในการทำข่าวและเงินช่วยเหลือในการต่อสู้ทางกฎหมาย การได้รับค่าตอบแทนที่ไม่เพียงพอจากการทำงาน การไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลได้ โดยถูกปฏิเสธจากแหล่งข่าวและจากหน่วยงานที่ต้องการทำข่าว (O’Sullivan & Abdul-Hafeez, 2022, online) สำหรับประเทศไทยนั้น มนตรี จัยม่วงศรี บรรณาธิการศูนย์ข่าวสืบสวน สำนักข่าวอิศรา อธิบายว่า “ข่าวสืบสวนเกี่ยวกับทุจริตคอร์รัปชันลดจำนวนลง เพราะมีสื่อไม่กี่แห่งที่ยังทำอยู่ รวมถึงต้องระมัดระวังในการนำเสนอ ต้องใช้เวลาในการรวบรวม โดยข่าวสืบสวนยุคนี้มีการเปลี่ยนเนื้อหาออกไป เพราะยุคดิจิทัล ทุกคนแย่งกันทำข่าว ตามที่คนพูดกันว่า “เร็วกินช้า ลึกกินตื้น” แต่สื่อที่ทำข่าวทุจริตจะลดลงเรื่อยๆ เพราะนอกจากข้าข้างหนึ่งอยู่ในคุก การสนับสนุนก็ไม่เยอะ” และยังพบปัญหาว่า แหล่งข่าวไม่ไว้วางใจนักข่าว และการให้ข้อมูลของประชาชนเปลี่ยนไป บางครั้งประชาชนแจ้งมาที่สื่อ แต่สื่อต้องตรวจสอบและรวบรวมหลักฐาน ทำให้กระบวนการช้า ประชาชนไม่พอใจ คิดว่าสื่อไม่ทำอะไร และในปัจจุบันมีการแจ้งข้อมูลได้หลายช่องทาง โดยเฉพาะในสื่อสังคม ทำให้สื่อไม่ค่อยได้นำเสนอข่าวการทุจริตมาก ซึ่งเขาสรุปว่า “ผิดหรือไม่ ถ้าสื่อกระแสหลักไม่นำเสนอข่าวสืบสวน ไม่ผิด องค์กรสื่อฝนไม่ได้ตกจากฟ้า เขาก็ต้องทำมาหากิน จะให้เขาแจ้งหรือไม่ แต่ในนโยบายถ้าแบ่งเปอร์เซ็นต์ให้ชัด เราอยู่ได้ แต่ถ้าไม่ให้พื้นที่ข่าวเลย ประชาชนก็จะไม่คาดหวังแล้ว”

(กรุงเทพฯธุรกิจ, 2565, ออนไลน์) ในขณะที่ สกฤต บุญยทัต ซึ่งเป็นกรรมการตัดสินรางวัลข่าวยอดเยี่ยมของสมาคมนักข่าวฯ ได้กล่าวถึงคุณภาพของข่าวสืบสวนของไทยในปัจจุบันว่า “ข่าวยอดเยี่ยมที่ได้รางวัลแต่ละปีในอดีต เป็นข่าวเปิดโปง นำเสนอเรื่องการทุจริตคอร์รัปชันเป็นส่วนใหญ่ เป็นการเสนอข่าวแบบทะลุทะลวง ข่าวเจาะแบบถึงเลือดถึงเนื้อ แต่ระยะหลังข่าวมันอ่อนลง การหาแหล่งข่าวไม่ครอบคลุมไม่ครบประเด็น บางทีเสนอไปแล้วก็ไม่สุด ถอยออกมาเหมือนกับมีอำนาจแฝงเข้ามา หรือเป็นเพราะสื่อมีการเซ็นเซอร์ตัวเอง ไม่เสนอต่อ” ซึ่งสาเหตุหนึ่งมาจากสถานะเศรษฐกิจที่ส่งผลต่อการทำธุรกิจสื่อ นักข่าวมีจำนวนน้อยลง และต้องทำงานหลายอย่างหลายแพลตฟอร์มสื่อ และยังมีประเด็นความขัดแย้งทางการเมืองที่ส่งผลมาสู่การแบ่งฝ่ายของสื่อ (สมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย, 2564, ออนไลน์) จะเห็นได้ว่า การทำข่าวเชิงสืบสวนมีความสำคัญต่อสังคม ไม่เพียงแต่จะเปิดโปงโดยสื่อแล้ว ข้อมูลจากสื่อยังถูกนำไปใช้เพื่ออ้างอิงโดยองค์กรและหน่วยงานอื่นในการต่อต้านการทุจริตด้วย อย่างไรก็ตาม การทำข่าวลักษณะนี้ จำเป็นที่จะต้องมีการสนับสนุนจากหลายฝ่ายเพื่อให้สื่อสามารถทำงานได้และมีประสิทธิภาพตามที่คาดหวัง ดังนั้น ถึงแม้ว่าสังคมนั้นจะมีประชาธิปไตยและสื่อมีเสรีภาพในการนำเสนอ แต่ปัจจัยด้านเงินทุน การอยู่รอดและอันตรายจากการข่มขู่ รวมไปถึงความรู้และทักษะในการทำข่าว ยังคงมีผลกระทบอย่างมากต่อการทำหน้าที่ของสื่อในการรายงานข่าวเชิงสืบสวนให้มีประสิทธิภาพตามที่สังคมคาดหวัง

แนวทางพัฒนาสำหรับสื่อในการทำหน้าที่ต่อต้านการทุจริต

เนื้อหาในส่วนนี้เป็นการนำเสนอ แนวทางในการพัฒนาและปรับปรุงการทำงานของสื่อในภาพรวมทั้งสื่อกระแสหลัก สื่อสังคม และสื่อของภาคประชาชน

เพื่อให้สามารถนำเสนอเนื้อหาในการต่อต้านการทุจริตได้ดี โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนา และสำหรับสื่อในประเทศไทย

1. การพึ่งพาตนเองได้ด้านเศรษฐกิจ

ถ้าสื่อสามารถพึ่งพาตนเองได้ทางการเงิน จะไม่มีแรงกดดันจากนายทุนและผู้มีอิทธิพลอื่นๆ สื่อยังลดการทำทุจริตจากการรับเงินและผลประโยชน์ในการทำข่าว ซึ่ง Ntibinyane Ntibinyane นำเสนอ model ในการสร้างรายได้และเงินสนับสนุนสำหรับนักข่าวดังนี้

1. ควรแสวงหาการสนับสนุนจากองค์กรที่ไม่แสวงหากำไรหลายองค์กรร่วมกัน และไม่ควรรับการสนับสนุนจากองค์กรเดียว เพราะอาจเกิดปัญหาความต่อเนื่องด้านเงินสนับสนุนในอนาคตได้

2. ควรวางแผนการสนับสนุนด้านเงินทุนให้ยาวนานต่อเนื่องหลายปี เพื่อให้สามารถวางแผนและกลยุทธ์ในการทำงานในระยะยาวได้ ช่วยลดอุปสรรคและเวลาในการบริหารการจัดการของทั้งองค์กรสื่อและผู้บริหาร การมีแผนการทำงานระยะยาวในเชิงรุกจะช่วยให้ผู้บริหารพึงพอใจและต้องการที่จะสนับสนุนสื่ออื่นๆ ต่อ

3. องค์กรทั้งจากภาครัฐและเอกชนควรบริจาคให้กับองค์กรจากภาคประชาชนด้วย เพื่อให้สามารถตรวจสอบและนำเสนอข่าวการทุจริตได้หลากหลายมากขึ้น

4. ในกรณีที่มีผู้บริจาคจำนวนมาก ผู้บริจาคควรมีความหลากหลาย ถ้าเป็นไปได้ ควรจะให้แต่ละองค์กรหรือบุคคลบริจาคเงินได้ไม่เกิน 10% ซึ่งจะช่วยให้อิทธิพลในการทำงาน

5. ควรมีผู้เชี่ยวชาญช่วยเหลือองค์กรสื่อและภาคประชาชนในการระดมเงินบริจาค เนื่องจากองค์กรสื่อเองอาจไม่มีความชำนาญในด้านนี้ และควรช่วยเหลือ

ภาคประชาชนและสื่ออิสระในการบริหารจัดการองค์กรเพื่อให้สื่อสามารถทำงานข่าวได้อย่างเต็มที่

6. ควรระบุเงินบริจาคว่าต้องการให้นำไปใช้ในด้านใด เช่น สนับสนุนนักข่าวและองค์กรในการทำข่าวสืบสวน สนับสนุนการทำงานด้านความอยุ่ย่งยืนด้านการปกป้องข้อมูล ด้านการยกระดับจริยธรรมจรรยาบรรณของสื่อ ด้านการพัฒนาทักษะการทำข่าว และสนับสนุนการปกป้องและต่อสู้กับอันตรายและการข่มขู่จากทั้งกฎหมาย ร่างกาย และทรัพย์สิน (Ntibinyane, 2018, pp. 80-82)

ข้อเสนอแนะนี้เป็นไปเพื่อช่วยสนับสนุนการทำงานของสื่อมืออาชีพและภาคประชาชนในการใช้สื่อเพื่อต่อต้านการทุจริต โดยเฉพาะในประเด็นการระดมทุนที่จำเป็นจะต้องมีองค์กรหรือหน่วยงานมาช่วยเหลือ เพราะบางสื่อและภาคประชาชนอาจจะไม่มีเครือข่ายและมีความสัมพันธ์กับหน่วยงานภายนอก นอกจากนี้จำเป็นต้องมีการระบุจำนวนเงิน กิจกรรมที่ชัดเจนรวมถึงระยะเวลาและเป้าหมายในการใช้เงินบริจาคเพื่อให้ประสบความสำเร็จในการต่อต้านการทุจริต และผู้บริจาคสามารถตรวจสอบและไว้วางใจในการสนับสนุนสำหรับประเทศไทยนั้น รัฐบาลมีนโยบายในการต่อต้านการทุจริตอย่างชัดเจน โดยสื่อเป็นส่วนสำคัญ ดังนั้นรัฐบาลสามารถเป็นผู้สนับสนุนด้านงบประมาณและทรัพยากรอื่นที่จำเป็นให้กับสื่อและภาคประชาชนในการตรวจสอบและนำเสนอเนื้อหาได้ แต่รัฐจะต้องไม่มีการแทรกแซงการทำงานของสื่อและภาคประชาชนด้วย

2. การใช้สื่อสังคมในการทำข่าวทุจริต

ในสังคมที่ยังไม่มีความเป็นประชาธิปไตย สื่อออนไลน์โดยเฉพาะสื่อสังคมเป็นเครื่องมือที่ดีที่สุดในการทำหน้าที่ตรวจสอบและเปิดโปงการทำทุจริต (Jha & Sarangi, 2014, p. 15) การเกิดขึ้นของอินเทอร์เน็ตและสื่อสังคม ได้ท้าทายการควบคุมข้อมูล

ข่าวสารของรัฐบาลอำนาจนิยม ทั้งในด้านการทุจริตและสิทธิมนุษยชน จากข้อมูลของธนาคารโลกชี้ให้เห็นว่าประเทศกำลังพัฒนามีการใช้สื่อในการต่อสู้กับการทำทุจริตมากขึ้น เช่น องค์การ Connected Development (CODE) ในไนจีเรีย ที่มีการใช้สื่อดิจิทัลในการตรวจสอบการลงทุนในการบริการสาธารณะในชุมชน และธนาคารโลกยังได้ทำการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างคะแนนความโปร่งใสในปี 2019 กับประเทศในทวีปแอฟริกาจำนวน 49 ประเทศ กับการใช้สื่อเฟซบุ๊ก และทวีตเตอร์ของประชาชน ผลการศึกษาพบว่า ผู้ใช้สื่อสังคมทั้งสองประเภทและระดับในการรับรู้การทำทุจริตมีความสัมพันธ์กันอย่างมาก ซึ่งธนาคารโลกสรุปว่าสื่อออนไลน์ได้ช่วยเพิ่มความโปร่งใสให้เกิดขึ้น (Fellows & Leonardo, 2021, online) ซึ่งหน่วยงานของรัฐ อาจจะมีการใช้สื่อสังคมเพื่อเปิดเผยข้อมูลการบริหารจัดการและงบประมาณ รวมไปถึงการรับเรื่องร้องเรียน ในขณะที่สื่อเอกชนอาจจะใช้สื่อสังคมในการตรวจสอบและเปิดรับข้อมูลจากผู้ให้เบาะแสดังกล่าว อย่างไรก็ตาม บทความนี้มีความเห็นว่า สื่อสังคมเหมาะสมกับภาคประชาชนในการใช้สื่อเพื่อตรวจสอบการบริหารจัดการภายในท้องถิ่นของตนเอง เนื่องจากไม่มีค่าใช้จ่ายมากนัก อย่างไรก็ตาม ในการทำข่าวสืบสวนนั้น ภาคประชาชนที่มีศักยภาพในการเป็นนักข่าวพลเมืองควรจะได้รับ การสนับสนุนด้านความรู้ในการทำข่าว อุปกรณ์ และเงินทุนในการทำข่าว จากหน่วยงานต่อต้านการทุจริตและการสนับสนุนจากรัฐบาล และจะต้องไม่มีการแทรกแซงการทำงาน รวมไปถึงการให้ความคุ้มครองแก่นักข่าวพลเมืองและประชาชนที่ให้ความเบาะแสด้วย ในขณะนี้ระบบการคุ้มครองประชาชนที่เป็นพยานมีการปรับปรุง โดยสำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (สำนักงาน ป.ป.ช.) ร่วมกับกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพมีการลงนามบันทึกข้อตกลงความร่วมมือเพื่อให้ความคุ้มครองช่วยเหลือพยาน “โดยยึดในหลักการการรักษาความลับ

การดำเนินงานที่รวดเร็ว และรักษาสีของพยานและผู้ร้องขอเป็นสำคัญ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับบุคคลที่จะมาเป็นพยานในคดีทุจริต” เช่น มีการปฏิบัติและประสานงานการให้ความคุ้มครองช่วยเหลือพยาน หลักเกณฑ์การเบิกจ่ายค่าตอบแทนและค่าใช้จ่าย มีการคุ้มครองช่วยเหลือผู้ร้องขอหรือพยาน มีการรายงานผลการดำเนินงานคุ้มครองช่วยเหลือพยานทุก 6 เดือน เพื่อให้มีข้อมูลและสถิติในการประเมินผลการดำเนินงานคุ้มครองช่วยเหลือพยาน ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนากระบวนการคุ้มครองช่วยเหลือพยานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น การให้ความร่วมมือและสนับสนุนบุคลากรในการเข้ารับการฝึกอบรมหลักสูตรคุ้มครองช่วยเหลือพยาน การสนับสนุนการพัฒนาบุคลากรร่วมกันเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เสริมสมรรถนะ พัฒนาทักษะและความเชี่ยวชาญในการปฏิบัติงานคุ้มครองช่วยเหลือพยาน (สำนักงาน ป.ป.ช., 2565, ออนไลน์) นโยบายดังกล่าวเพิ่งมีการประกาศในปี 2565 และในขณะนี้ยังไม่พบรายงานผลการศึกษาทั้งด้านดีและอุปสรรคจากนโยบายนี้ และศูนย์ส่งเสริมจริยธรรมสำนักงาน ก.พ. ได้จัดทำรายงานผลการศึกษาปี 2565 เกี่ยวกับการคุ้มครองผู้แจ้งเบาะแสด (Whistleblower Protection) โดยนำเสนอลักษณะเด่นในการคุ้มครองพยานของหลายหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน แต่ไม่ได้มีการนำเสนอปัญหาที่เกิดจากวิธีการคุ้มครองพยานของหน่วยงานเหล่านี้ (ผลการศึกษา สามารถอ่านรายละเอียดได้ที่ <https://www.ocsc.go.th/sites/default/files/attachment/article/phlkaarsueksaakaarkhumkhrngphuuaecchngabaaaaaes.pdf>) สำหรับการคุ้มครองสื่อ องค์การสมาชิฟสื่อควรร่วมมือกับองค์กรสื่อและรัฐบาลหรือหน่วยงานต่อต้านการทุจริต เพื่อช่วยเหลือนักข่าวที่ถูกฟ้องร้องจากการทำข่าวทุจริต ซึ่งจะช่วยให้ นักข่าวมีความมั่นใจในการทำข่าวเพิ่มมากขึ้นด้วย

3. พัฒนาศักยภาพการทำข่าวการทุจริต

นักข่าวผู้เชี่ยวชาญด้านการทำข่าว Investigative journalism จาก Guardian ให้ข้อแนะนำแก่นักข่าวในการทำข่าวว่า การทำข่าวลักษณะนี้เหมือนการเป็นนักสืบ ต้องหาข้อมูลเชื่อมต่อข้อมูลเหมือนการต่อจิ๊กซอว์ ต้องให้ความสำคัญกับรายละเอียด เช่น วันเวลา สถานที่ หลายครั้งต้องเผชิญกับความสงสัยในตัวเอง ความไม่แน่ใจว่ากำลังเดินไปในทิศทางใด และข้อมูลนั้นมีความจริงและถูกต้องหรือไม่ จึงต้องอาศัยประสบการณ์ใจที่เปิดกว้าง ความอดทนและการไม่ยอมแพ้ ซึ่งการทำข่าวนี้อาจจะใช้เวลาเยอะ นักข่าวจะต้องมีทักษะในการโน้มน้าวใจ ไม่เพียงแค่นี้ให้ได้ข้อมูลเท่านั้น แต่ต้องสร้างความไว้วางใจระหว่างนักข่าวและแหล่งข่าวด้วย นักข่าวต้องตรงไปตรงมา และปฏิบัติต่อผู้คนอย่างให้เกียรติ (Guardian staff, 2021, online) ในการนำเสนอเนื้อหา ควรจะทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมระหว่างรัฐบาลและประชาชน ด้วยการให้ข้อมูลประชาชนเพื่อนำไปสู่การถกเถียงพูดคุยและดำเนินการ ถ้าประชาชนมีข้อมูลมากเพียงพอพวกเขาจะอยากมีส่วนร่วมเพิ่มขึ้น และร่วมกันตัดสินใจว่าจะบริหารจัดการทรัพยากรอย่างไร อย่างไรก็ตาม สื่อมักนำเสนอเฉพาะประเด็นและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น แต่ไม่มีการนำเสนอให้เห็นการทุจริตที่ทำอย่างเป็นระบบและครอบคลุมทุกสาเหตุ ซึ่งการนำเสนอข่าวในลักษณะนี้ไม่ช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และไม่มีการนำเสนอความเกี่ยวพันระหว่างการทุจริต การบริหารจัดการที่มีการทำทุจริต กับความยากจนของประชาชน ทำให้ประชาชนไม่มีข้อมูลความรู้มากพอที่จะมีส่วนร่วม และการนำเสนอข่าวมักจะมีการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้องเพียงเล็กน้อย แต่ไม่มีการนำเสนอข้อมูลเจาะลึกลงไปว่า การทุจริตจากการบริหารนี้เกิดขึ้นได้อย่างไร และประชาชนจะป้องกันไม่ให้เกิดขึ้นอีกได้ในรูปแบบใดบ้าง ซึ่งเป็นการนำเสนอข่าวที่ทำให้การทุจริตกลายเป็นเรื่องปกติธรรมดา สื่อจึงควรนำเสนอข่าวให้ประชาชนมองเห็นว่า การได้รับการบริการที่ไม่ดีจาก

เจ้าหน้าที่รัฐ เกิดจากระบบการตรวจสอบควบคุมที่อ่อนแอ และเกิดมาจากการบริหารจัดการทรัพยากรที่ไม่ดีของเจ้าหน้าที่รัฐ ซึ่งข่าวมักจะไม่มีเกราะลึกมากพอที่จะช่วยให้ประชาชนเข้าใจ และยังไม่มีรายงานว่ามีใครเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดการทุจริตนี้ ทำไม และอย่างไร (Malila, 2018, online) อีกปัญหาหนึ่งที่พบจากการรายงานข่าวเชิงสืบสวน คือ การนำเสนอเนื้อหาที่ยาวมากเกินไป มีความซับซ้อน ทำให้ใช้เวลาในการอ่าน นักข่าวจึงควรจะนำเสนอเนื้อหาโดยการแตกออกเป็นประเด็นย่อยๆ เพื่อให้เข้าใจง่ายขึ้นและมีความกระชับ อาจจะใช้ภาพและเสียงเข้ามาประกอบเพื่อให้น่าสนใจและเข้าใจง่ายขึ้น นอกจากนี้ ควรมีการทำงานข้ามสื่อเพื่อช่วยให้การรายงานข่าวมีความหลากหลายและครอบคลุม เช่น นักข่าวหนังสือพิมพ์อาจแชร์ข้อมูลเพื่อให้สื่อโทรทัศน์และวิทยุได้นำไปผลิตเนื้อหาผ่านสื่อของตนเอง หากไม่สามารถทำได้ ควรมีการสร้างแพลตฟอร์มอื่นๆ เช่น สื่อออนไลน์ เพื่อให้กระจายเนื้อหาออกไปได้มากขึ้น และอาจมีการจัดตั้งองค์กรที่รายงานข่าวการทุจริตโดยไม่แสวงหากำไรขึ้นมา โดยเป็นองค์กรที่ไม่ต้องมีขนาดใหญ่มากนัก เพื่อให้มีการบริหารจัดการได้สะดวกมากขึ้น สำหรับองค์กรที่มีขนาดเล็ก อาจจะนำเสนอข่าวที่สื่อขนาดใหญ่นำเสนอไปแล้ว แต่เลือกนำเสนอในมุมมองที่แตกต่างและมองหาประเด็นที่ขาดหายไป ไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นเรื่องใหม่และเรื่องใหญ่เสมอไป เพื่อช่วยลดเวลาและเงินทุนในการทำข่าว (Ntibinyane, 2018, pp. 82-83)

สำหรับประเทศไทยนั้น ควรมีหน่วยงานเข้ามาร่วมเป็นผู้สนับสนุนให้ทำข่าวเชิงสืบสวน โดย ศุลกศิริกุลพิพัฒน์ ซึ่งเป็นบรรณาธิการอาวุโส แนะนำว่า “มูลนิธิอิศรา อมันตกุล กับสมาคมนักข่าว ฯ อาจเข้ามาเป็นเจ้าภาพมากขึ้นในการส่งเสริมการทำข่าว ประกวดข่าว ประเภทสืบสวนสอบสวน เช่น จัดหางบประมาณสำหรับการทำข่าวสืบสวนสอบสวน เช่น หากมีกองบรรณาธิการที่ใด เสนอเรื่องไปยังสมาคมนักข่าว ฯ

หรือมูลนิธิอิศรา เพื่อขอทุนในการทำข่าวบางประเด็น กรรมการสมคมนักข่าวหรือมูลนิธิอิศรา ไปพิจารณาดู เพื่อจัดงบประมาณไปสนับสนุนการทำข่าว investigative reporting โดยเฉพาะเลย” (กรุงเทพธุรกิจ, 2565, ออนไลน์) บทความนี้ขอเสนอว่า ในสถาบันที่มีการเรียนการสอนด้านวารสารศาสตร์ ควรจะมีการสอนและอบรมการทำข่าวทุจริต การทำข่าวสืบสวน และการจัดการความขัดแย้ง เพื่อเป็นการเตรียมตัวก่อนออกมาทำงาน รวมไปถึงการให้ความรู้กับภาคประชาชนที่ต้องการจะเป็นนักข่าวพลเมือง โดยร่วมมือกันระหว่างสถาบันการศึกษา สมาคมนักข่าวและองค์กรต่อต้านการทุจริต ซึ่งจะช่วยให้การนำเสนอข่าวการทุจริตมีประสิทธิภาพ นำความสนใจและสร้างความความตื่นตัวในสังคม จนนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงได้

4. การปรับปรุงการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร

iLaw สรุปถึงปัญหาจากพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540 ว่า ถึงแม้จะกล่าวว่า ‘เปิดเผยเป็นหลัก ปกปิดเป็นข้อยกเว้น’ แต่ยังพบว่า ร่างกฎหมายที่รัฐบาลพยายามจะแก้ไขในปี 2564 ยังพบปัญหา คือ “ขยายข้อยกเว้นของหน่วยงานรัฐที่จะไม่เปิดเผยและจัดหาข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชน/สาธารณชน/ผู้ร้องขอข้อมูลให้กว้างขวางขึ้น” ส่งผลให้เกิดปัญหา คือ (1) เป็นการเปิดช่องให้หน่วยงานของรัฐผู้รับผิดชอบใช้ดุลพินิจตีความการใช้สิทธิในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารของประชาชนให้เป็นไปในทางจำกัดสิทธิประชาชนมากยิ่งขึ้น (2) ‘ความมั่นคงของรัฐ’ ถูกตีความอย่างกว้างขวางมากขึ้นในร่างกฎหมายฉบับนี้ ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องก็อาจปฏิเสธที่จะเปิดเผยข้อมูลผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม สังคม และสุขภาพต่อประชาชนซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้เสียโดยตรงกับโครงการดังกล่าว โดยอ้างเรื่องความมั่นคงของรัฐได้ (3) การให้อำนาจ ครม. แทนคณะกรรมการวินิจฉัยการเปิดเผยข้อมูลข่าวสาร (กวด.) ซึ่งเป็นกรรมการที่อยู่ในโครงสร้าง

ของทั้งกฎหมายข้อมูลข่าวสาร 2540 และร่างกฎหมายข้อมูลข่าวสาร 2564 สามารถออกประกาศข้อมูลที่ห้ามเปิดเผยได้ เท่ากับเป็นการเปิดช่องให้ขยายข้อยกเว้นที่จะไม่เปิดเผยข้อมูลกว้างขวางมากขึ้นได้ (iLaw, 2564, ออนไลน์)

สำหรับแนวทางในการแก้ไขเพื่อให้สื่อและภาคประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้นั้น พงษ์พิพัฒน์ ปัญชาพันธ์ บรรณาธิการอาวุโสสำนักข่าว The MATTER แสดงความเห็นว่ หน่วยงานราชการอาจจะกลัวการถูกตรวจสอบจึงไม่ค่อยจะเปิดเผยข้อมูล และผู้บริหารระดับสูงในหน่วยงานราชการไม่ต้องการเปิดเผยข้อมูล แต่ข้าราชการระดับกลางยินดีที่จะเปิดเผยข้อมูล เขาเสนอแนวทางแก้ไข คือ “เราควรเปลี่ยนวิธีคิดให้ข้อมูลไหนที่อยากปิดต้องมีการขออนุญาต แทนที่จะต้องขออนุญาตให้เปิดเผยเช่นในปัจจุบัน ที่ผ่านมามันเห็นเอกสารข้อมูลการประชุม ครม. ที่ควรจะต้องเปิดก็กลับปิด” และ “หลักที่ควรยึดให้มัน คือ เปิดเผยเป็นหลัก ปกปิดเป็นข้อยกเว้น” ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของณัฐพงษ์ เรื่องปัญญาจุฬี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรพรรคก้าวไกล ที่แนะนำว่าราชการไม่ควรโยนภาระให้ประชาชนในการขอข้อมูล โดยเฉพาะสำนักงบประมาณที่ไม่อยากเปิดเผยข้อมูล ซึ่งทางออกที่เขาเสนอ คือ การร่วมมือกันของภาคประชาชนในการแก้ไขกฎหมาย และหน่วยงานรัฐควรเปลี่ยนแนวคิดโดยให้เข้าใจว่า “ฐานข้อมูลภาครัฐเป็นข้อมูลข่าวสารสาธารณะ และเนื่องจากฐานข้อมูลของรัฐนั้นเกิดขึ้นจากเงินภาษีของประชาชน ก็ควรให้ประชาชนเข้าถึงได้” (iLaw, 2565, ออนไลน์) ในขณะที่สุธรรมา นิติเกษตรสุนทรเสนอทางออกเช่นกันว่า ควรจะจัดทำข้อมูลในรูปแบบออนไลน์ให้เข้าถึงได้ง่ายสะดวก ไม่ควรต้องให้ประชาชนเดินทางมาขอข้อมูลที่หน่วยงาน และข้อมูลต้องถูกต้องทันสมัย หากมีการจัดทำศูนย์ข้อมูลข่าวสารทางกายภาพควรให้ตั้งอยู่ที่ชั้น 1 เพื่อความสะดวก และมีเจ้าหน้าที่คอยให้บริการชี้แจงว่าข้อมูลใดเปิดเผยได้และไม่ได้

เพื่อลดการร้องเรียน และหน่วยงานควรประชาสัมพันธ์ การเปิดเผยข้อมูลข่าวสารของหน่วยงานให้มากขึ้น โดยเฉพาะข้อมูลด้านงบประมาณ การประกวดราคา การสอบราคา หรือการจัดซื้อจัดจ้าง แต่ถ้าไม่มีความรู้ เรื่องหลักเกณฑ์หรือขั้นตอนในเรื่องดังกล่าวอาจทำให้ ไม่เข้าใจข้อมูลที่เปิดเผย หรือไม่สามารถนำข้อมูลที่เปิดเผยไปใช้ประโยชน์ได้เต็มที่ (สุธรรมา นิติเกษตรสุนทร, 2561, น. 174-175) จะเห็นได้ว่า ในประเทศกำลัง พัฒนารวมไปถึงไทย มีกฎหมายที่เปิดโอกาสให้ ประชาชนเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร แต่ในทางปฏิบัติกลับพบ ปัญหาจากการที่หน่วยงานบ่ายเบี่ยงเนื่องจากกลัว ความผิดที่จะตามมา และยังรวมไปถึงการที่แหล่งข้อมูล มีความหวาดกลัวและไม่ไว้วางใจนักข่าว ซึ่งปัญหาเหล่านี้ เป็นสิ่งที่รัฐบาลมักจะละเลยและไม่แก้ไขอย่างจริงจัง ดังนั้น ภาคประชาชนและสื่อจึงควรที่จะร่วมมือกันแสดง ความคิดเห็นคัดค้านร่วมกันแก้ไขในประเด็นที่ปกปิดและ ซ่อนเร้น และควรมีหน่วยงานทางกฎหมายที่ให้ความรู้ และสนับสนุนการทำงานของสื่อ โดยเฉพาะในด้านการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารด้วย นอกจากนี้ องค์กรวิชาชีพ สื่ออาจจะจัดให้มีการอบรมนักข่าวในการหาข้อมูล ในประเด็นการทำทุจริต และเทคนิคในการขอข้อมูล ข่าวสารจากหน่วยงานราชการและแหล่งข่าวอื่นๆ เพื่อ ช่วยให้นักข่าวรุ่นใหม่มีความสามารถและแรงบันดาลใจ ในการทำข่าวทุจริตต่อไป

สรุป

สื่อถูกตั้งความหวังจากสังคมเอาไว้สูงในการเป็น แนวหน้าในการต่อต้านการทุจริต และถ้าสื่อไม่ได้ทำ หน้าที่ดังกล่าวอย่างจริงจัง มักจะถูกตั้งคำถามจากสังคม ถึงจริยธรรมจรรยาบรรณของการเป็นสื่อ อย่างไรก็ตาม สื่อไม่ใช่กลุ่มเดียวที่ต้องเป็นหลักในการสร้างความโปร่งใส แต่จะต้องได้รับความร่วมมือที่จริงใจและจริงจังจากทั้ง ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ถึงแม้ว่าสื่อ จะเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการต่อต้าน

การทุจริต แต่สื่อยังคงพบปัญหาและอุปสรรคในการทำ หน้าที่ นั่นคือ อุปสรรคด้านเสรีภาพ นโยบายและ กฎหมาย อุปสรรคด้านอันตรายจากการข่มขู่ทำร้ายทั้ง ด้านร่างกาย ทรัพย์สินและเงินทุน อุปสรรคในการเข้าถึง ข้อมูลข่าวสาร อุปสรรคจากเจ้าของสื่อ อุปสรรคด้าน ความเป็นมืออาชีพและจรรยาบรรณ และอุปสรรคจาก การทำข่าวเชิงสืบสวนให้มีประสิทธิภาพ ซึ่งสื่อในแต่ละ สังคมมักประสบกับปัญหาในการทำงานที่เหมือนและ แตกต่างกันไป บางสังคมสื่อมีเสรีภาพในการทำงาน ได้ทำหน้าที่ในการตรวจสอบการทำทุจริต แต่ยังไม่ สามารถลดการทำทุจริตและกระตุ้นให้สังคมร่วมกัน ต่อต้านการทุจริตได้ เนื่องมาจากการขาดทักษะและ ความเป็นมืออาชีพในการรายงานข่าวที่สร้างผลกระทบ ต่อสังคม บางสื่อโดยเฉพาะจากภาคประชาชนที่มี ความกระตือรือร้นในการตรวจสอบ แต่กลับพบปัญหาด้านเงินทุนและทักษะและความรู้ในการทำข่าว ด้วยเหตุนี้ การสนับสนุนจากทุกฝ่ายจึงเป็นสิ่งสำคัญ ภาครัฐจะต้อง มีความจริงใจในการเปิดเผยข้อมูลเพื่อให้สื่อรวมไปถึง ภาคประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูล มีการสนับสนุน งบประมาณและทรัพยากรในการตรวจสอบ สื่อจะต้อง ได้รับการสนับสนุนอบรมในการรายงานข่าวการทุจริต โดยเฉพาะข่าวเชิงสืบสวนจากสมาคมวิชาชีพทั้งด้าน ความรู้ งบประมาณ และการให้ความช่วยเหลือ ด้านกฎหมาย และสื่อจะต้องได้รับการคุ้มครอง ความปลอดภัยไม่ต่างจากภาคประชาชนเช่นเดียวกัน และสุดท้าย สื่อที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ด้านเศรษฐกิจ จะสามารถรายงานข่าวได้อย่างตรงไปตรงมา เช่นเดียวกับ สื่ออิสระและภาคประชาชนที่จะต้องได้รับการสนับสนุน ด้านเงินทุน ด้านการบริหารจัดการ และพัฒนาความรู้ และทักษะในการรายงานข่าวตามหลักของนักข่าว พลเมือง และได้รับการปกป้องคุ้มครองโดยรัฐ เพื่อให้ สามารถตรวจสอบและรายงานข่าวได้ ซึ่งจะช่วยให้ การทำทุจริตลดลงได้อย่างแท้จริง

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กรมการพัฒนาชุมชน. (2564). พช. จับมือ สมาคมสื่อช่อสะอาด ร่วมลงนาม MOU บูรณาการประชาสัมพันธ์งานพัฒนาชุมชน ผ่านสื่อวิทยุ ขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากมั่นคงและชุมชนพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน. สืบค้นจาก <https://www.cdd.go.th/content/640223-1>
- กรุงเทพธุรกิจ. (2563, ธันวาคม 25). ‘สภาการสื่อมวลชนแห่งชาติ’ ยกระดับกำกับ ขอบผู้บริโภคเป็นพลังตรวจสอบ. กรุงเทพธุรกิจ. สืบค้นจาก <https://www.bangkokbiznews.com/politics/914164>
- กรุงเทพธุรกิจ. (2565, กรกฎาคม 4). เสวนา 25 ปีสภาการสื่อฯ ชี้ข้อจำกัดรัฐทำข่าวเจาะยาก หนุนแก้ กม.ฟ้องปิดปาก. กรุงเทพธุรกิจ. สืบค้นจาก <https://www.bangkokbiznews.com/politics/1013549>
- กุลธิดา สามะพุทธิ. (2565). โฉมใหม่ “กฎหมายคุมสื่อ” ทำไมสมาคมนักข่าว-สภาการสื่อมวลชน ถึงพอใจร่าง พ.ร.บ. จริยธรรมสื่อ ที่ ครม. เห็นชอบ. สืบค้นจาก <https://www.bbc.com/thai/thailand-59967468>
- คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (คณะกรรมการ ป.ป.ช.). (2561). ยุทธศาสตร์ชาติว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต ระยะที่ 3 (พ.ศ. 2560-2564). สืบค้นจาก https://www.nacc.go.th/article_attach/corruption.pdf
- โครงการอินเทอร์เน็ตเพื่อกฎหมายประชาชน (iLaw). (2564). การปิดกั้นข้อมูลข่าวสารโดยร่างกฎหมายข้อมูลข่าวสารฉบับใหม่. สืบค้นจาก <https://ilaw.or.th/node/5868>
- โครงการอินเทอร์เน็ตเพื่อกฎหมายประชาชน (iLaw). (2565). เสวนาวันสากลแห่งการเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ภาครัฐ-สื่อ-การเมือง เห็นพ้อง ราชการเปิดข้อมูลเป็นประโยชน์กับประชาชน. สืบค้นจาก <https://ilaw.or.th/node/6271>
- ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์. (2562). การคอร์รัปชันทางการเมือง : ความเป็นมาและแนวทางป้องกันแก้ไข. วารสารสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, 6(2), 461-478.
- ปฐพร ตริชาติ. (2563). รวบรวมประเด็นปัญหา “พยานบุคคลและการคุ้มครองพยานบุคคลในคดีอาญา” พร้อมข้อเสนอแนะ. สืบค้นจาก <https://www.gotoknow.org/posts/676416>
- ประชาไท. (2564, พฤศจิกายน 1). รายงานความรุนแรงต่อสื่อมวลชน: ถูกคุกคาม ทำร้าย ฟ้องปิดปาก จนกลายเป็นเรื่องปกติ. ประชาไท. สืบค้นจาก <https://prachatai.com/journal/2021/11/95739>
- ประวีณา ชะลุย. (2549). การนำเสนอยุทธศาสตร์การศึกษาเพื่อพัฒนากระบวนการชุมชนในการป้องกันการทุจริต. (ปริญาญาดุษฎีบัณฑิต) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะครุศาสตร์. สาขาวิชาพัฒนศึกษา. กรุงเทพฯ.
- ถาวรธน ธาราเลิศสมบูรณ์. (2564). เมื่อสื่อติดกับดักความเป็นกลางและความกลัว – เปิดปมสื่อไทย ทำไมจึงปิดปากตัวเอง?. สืบค้นจาก <https://www.the101.world/media-self-censorship/>
- วชิรวิทย์ คงคาลัย. (2560). คอร์รัปชันแบบไทยๆ ไม่เหมือนที่ไหนในโลก?. สืบค้นจาก <https://www.the101.world/thai-style-corruption/>

- สมาคมนักข่าวหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย. (2564). *ข่าวคุณภาพ หายไปไหน? การฝังตัว-ล่าข่าว แบบในอดีตยุคนี้ มันหมดไปแล้ว!* สืบค้นจาก <https://tja.or.th/view/booklet/1332897>
- สำนักงานคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ (สำนักงาน ป.ป.ช.). (2565). *สำนักงาน ป.ป.ช. ร่วมกับกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ลงนามบันทึกข้อตกลงความร่วมมือเพื่อให้ความคุ้มครองช่วยเหลือพยาน*. สืบค้นจาก <https://www.nacc.go.th/categorydetail/20180831184638361/20220420103531?>
- สุธรรมา นิติเกษตรสุนทร. (2018). การเปิดเผยข้อมูลข่าวสารของหน่วยงานของรัฐกับการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของประชาชน. *วารสารการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน*, 25(2), 161-176.
- สุธิดา พัฒนศรีวิเชียร. (2562). *กระบวนการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการต่อต้านการทุจริตของประชาชน*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ.
- สุวรรณ ไตรมาลัย. (2560). บทบาทของสื่อมวลชนต่อการป้องกันและแก้ไขการทุจริตคอร์รัปชัน. ใน *วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น (บรรณาธิการ), การประชุมวิชาการระดับชาติ ด้านการบริหารกิจการสาธารณะ ครั้งที่ 4 (The 4th National Conference on Public Affairs Management) “การบริหารกิจการสาธารณะภายใต้ประเทศไทย 4.0” (Public Affairs Management Under Thailand 4.0) (น. 23-38). ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น*. สืบค้นจาก <https://conference.kku.ac.th/colaimg/files/articles/621a2-o-1-.pdf>
- อายุข ประทีป ณ ถลาง. (2560). *สื่อมวลชนไทยในสถานการณ์ปฏิรูปสื่อ*. สืบค้นจาก <https://www.the101.world/thai-journalists-in-reform-era/>

ภาษาอังกฤษ

- Almania, A. (2018). *Research: “Challenges Confronting Investigative Journalism in Saudi Arabia”*. Retrieved from <https://ijec.org/2018/01/29/research-challenges-confronting-investigative-journalism-in-saudi-arabia/>
- Asomah, J. Y. (2020). *How Parts of The Media in Ghana Aid – Rather Than Fight – Corruption*. Retrieved from <https://theconversation.com/how-parts-of-the-media-in-ghana-aid-rather-than-fight-corruption-142678>
- Berlinger, E., Keresztúri, J. L., Lublós, Á., & Voneki, Z. T. (2022). Press freedom and operational losses: The monitoring role of the media. *Journal of International Financial Markets, Institutions & Money*, (77), 1-20.
- Binhadab, N., Breen, M., & Gillanders, R. (2021). Press freedom and corruption in business-state interactions. *Economic Systems*, 45(4), 1-13.
- Cheeseman, N., & Peiffer, C. (2022). *Why some Anti-corruption Campaigns Make People more Likely to Pay a Bribe*. Retrieved from <https://theconversation.com/why-some-anti-corruption-campaigns-make-people-more-likely-to-pay-a-bribe-142307>
- Fellows, D., & Leonardo, J. (2021). *Digital Media, Transparency and the War Against Corruption*. Retrieved from <https://blog-pfm.imf.org/en/pfmblog/2021/01/digital-media-transparency-and-the-war-against-corruption#>

- Gaal, F. (2020). *Corruption, Inside and Outside – Systemic Threats to Journalism and How It Can Survive Them*. Retrieved from <https://iaccseries.org/blog/corruption-inside-and-outside-systemic-threats-to-journalism-and-how-it-can-survive-them/>
- Guardian Staff. (2021). *How to Expose Corruption, Vice and Incompetence – by Those Who have*. Retrieved from <https://www.theguardian.com/membership/2021/oct/14/laws-changed-around-the-world-why-investigative-journalism-matters>
- Hrvolova, M., Katz, J., & Alexander, J. (2021). *The Anti-Corruption Role of Free Media and Investigative Journalism*. Retrieved from https://www.gmfus.org/sites/default/files/2021-11/Katz%20et%20al%20-%20investigative%20journalism%20-%20brief_0.pdf
- IBAC. (n.d.). *Impacts of Corruption*. Retrieved from <https://www.ibac.vic.gov.au/preventing-corruption/corruption-hurts-everyone>
- Jha, C. K., & Sarangi, S. (2014). Social Media, Internet and Corruption. *SSRN Electronic Journal*, 1-23.
- Malila, V. (2018). *South Africa's Print Media is Failing to Empower Citizens on Corruption*. Retrieved from <https://theconversation.com/south-africas-print-media-is-failing-to-empower-citizens-on-corruption-95315>
- Mendel, T., Castillejo, Á. G., & Gómez, G. (2017). *Concentration of Media Ownership and Freedom of Expression: Global Standards and Implications for the Americas*. Retrieved from <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000248091>
- Ntibinyane, N. (2018). *Investigative Journalism in Africa: An Exploratory Study of Non-profit Investigative Journalism Organizations in Africa*. Retrieved from https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/2018-09/Alvin%20Ntibinyane%20paper%20for%20publication_0.pdf
- OECD. (2018). *The Role of the Media and Investigative Journalism in Combating Corruption*. Retrieved from <https://www.oecd.org/daf/anti-bribery/The-role-of-media-and-investigative-journalism-in-combating-corruption.pdf>
- OHCHR. (n.d.). *Corruption and Human Rights*. Retrieved from <https://www.ohchr.org/en/good-governance/corruption-and-human-rights>
- Olarewaju, T. (2019). *Can Social Media Help Anti-corruption Drives? A Nigerian Case Study*. Retrieved from <https://theconversation.com/can-social-media-help-anti-corruption-drives-a-nigerian-case-study-118190>
- Onaji-Benson, T., Vivier, E., Pogrand, G., & Painter, M. (2020). *Whistle-blowers in South Africa are Treated as Pariahs in Spite of Their Moral Courage*. Retrieved from <https://theconversation.com/whistle-blowers-in-south-africa-are-treated-as-pariahs-in-spite-of-their-moral-courage-144974>
- Open Government Partnership. (n.d.). *Anti Corruption and Integrity*. Retrieved from <https://www.opengovpartnership.org/policy-area/anti-corruption-and-integrity/>

- O’Sullivan, E., & Abdul-Hafeez, A. Q. (2022). *The Challenges Facing Student Investigative Journalists: Censorship, Legal Intimidation, Lack of Funding, and Even Violent Physical Attacks*. Retrieved from <https://gijn.org/2022/08/23/the-challenges-facing-student-investigative-journalists/>
- Park, C. S. (2012). *How The Media Frame Political Corruption: Episodic and Thematic Frame Stories Found in Illionis Newspapers*. Retrieved from https://paulsimoninstitute.siu.edu/_common/documents/whats-in-the-water/water-illinois/park.pdf
- Roy, S. (2021). *Media, State Control, and Freedom of Religion in South and Southeast Asia*. Retrieved from <https://berkeleycenter.georgetown.edu/publications/media-state-control-and-freedom-of-religion-in-south-and-southeast-asia>
- Schauseil, W. (2013). *Overview of Corruption in the Media in Developing Countries*. Retrieved from <https://www.u4.no/publications/overview-of-corruption-in-the-media-in-developing-countries>
- Slaughter, A.-M. (2018). *Social Media Can Help Fight Corruption One ‘Like’ at a Time*. Retrieved from <https://www.ft.com/content/b48ba33c-5d16-11e8-ab47-8fd33f423c09>
- Stapenhurst, R. (2000). *The Media Role in Curbing Corruption*. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/265232533_The_Media_Role_in_Curbing_Corruption
- Starke, C., Naab, T. K., & Scherer, H. (2016). Free to Expose Corruption: The Impact of Media Freedom, Internet Access and Governmental Online Service Delivery on Corruption. *International Journal of Communication*, (10), 4702–4722.
- The Education for Justice (E4J). (n.d.). *The Role of the Media in Fighting Corruption*. Retrieved from <https://www.unodc.org/e4j/en/anti-corruption/module-10/key-issues/the-role-of-the-media-in-fighting-corruption.html>
- The U4 Anti-Corruption Resource Centre. (n.d.). *Basic Guide to Anti-corruption*. Retrieved from <https://www.u4.no/topics/anti-corruption-basics/basics>
- Transparency International. (n.d.). *What is Corruption?*. Retrieved from <https://www.transparency.org/en/what-is-corruption>
- U4 Helpdesk Answer. (2013). *Overview of Corruption in The Media in Developing Countries*. Retrieved from <https://www.u4.no/publications/overview-of-corruption-in-the-media-in-developing-countries>
- UNODC. (2020). *The Role of The Media in Fighting Corruption*. Retrieved from <https://www.unodc.org/e4j/en/anti-corruption/module-10/key-issues/the-role-of-the-media-in-fighting-corruption.html>
- Wright, J. (2022). *Whistleblowers in South Africa have some Protection But Gaps Need Fixing*. Retrieved from <https://theconversation.com/whistleblowers-in-south-africa-have-some-protection-but-gaps-need-fixing-183992>